Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 9 (12099) | 1983 чылдың январь 12, среда | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көп.

КОММУНИСТЕРНИҢ САНАЛДАРЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче коммунистерниң дуржулгазын, билиин, инициативазын улам долу мобилизастаарынга отчёт-соңгулдалыг кампания улуг идигни берген. Аңаа коммунистер партийжи-организастыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылды бүгү талалыг чугаалажып, ажыл-агый болгаш социал сорулгаларны боттандырарынга, планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге боттарының хууда салыышкынын анализтеп көрүп, үнелиг санал-оналдарны кииргилээн. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң болгаш ажылдың шынарын экижидериниң курлавырларын ажыглаар, камналгалыг чөрүк, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле айтырыглар санал-оналдарның ийл угланылышкыны болуп турар.

СЭКП Кызыл хоорному, райкомнары коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын өөренип көрүп, ниитилештиргеш, ону амыдыралга боттандырарының хемчеглерин ап, контрольдап турар.

Чижээ, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 2 КМК-зында прораб В. Г. Ташкин партияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга саналынга ук каттыжыышкынның үлетпүр бүдүрүлге комбинады демир-бетон кылыгларны, дилиг материалдарын куду шынарлыг бүдүрүп турары тудуг-монтаж ажылының шынарынга багай салдарлыг болуп келгенин шүгүмчүлеп, бодунуң санал, сүмезин киирген. Коммунистер ону деткип, боттарының бодалдарын немээн. А «Тес-Хем» совхозтуң коммунистери отчёт-соңгулдалыг хуралга база чугула айтырыгларны көдүргеннер. Үү. Шыناа болгаш Ак-Эрик суурларның чурттакчылары автобус аргыжылгазын доктаамал тургузарын дилеп келзе-даа, ол күүсеттинмейн турар. Тываның транспорт эргелери коммунистерниң ол шүгүмчүлелдиг саналдарын кичээнгейге алза чогуур.

Дарый хемчег ап, шиитпирлезе чогуур өске-даа айтырыгларны отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистер көдүрүп турганнар. Өвүр райпозуның столовая эргелекчизи коммунист З. К. Айыр-Саная Чадаана биле Торгалыг арызынга автобус аргыжылгазын катап тургузарын дилээн. Барыын-Хемчик районда хлеб сөөртүр автомашиналар чогундан районнуң чамдык суурларынче хлеб, хлеб-булочка кылыгларын ий-шаанда чедирбейн турар. Бо дугайын Сельхозтехниканың Кызыл-Мажалык салбырының ажылчыны Ч. Х. Ойдуп, районнуң харылзаа белдириниң ажылчыны М. С. Сюр-оол олар шүгүмчүлээн. Республиканың чамдык автобус дүрүлгелеринде машиналар эргижирээн, оларның артык кезектери чедишпейн турар. Коммунист чоладчылар ол талазы-биле шүгүмчүлелдиг саналдарны бербишаан, четпестерни чайладырының аргаларын чугаалап турганнар.

Арысман ортумак школазының башкызы Г. М. Даржай, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының чоладчызы Ю. В. Астафьев олар Арыскан — Арыг-Үзүү, О. Шыناа — Хандагайты аразының оруктарының байдалы багай болганындан ында автобустар чорбайн турарын шыңгыы шүгүмчүлеп, хүннүң ол чугула айтырыын дарый шиитпирлээрин саналынга дилеп турганнар.

Чамдык черлерде радио болгаш телефон харылзаазында четпестер чайлаттынмаан. Өвүр районнуң Торгалыг суурукуң чурттакчылары радиодамчыдылга шугуму үрелик болганындан радиону үр үеде дыңнавайн турарын коммунист Б. С. Бартна чөптүү-биле шүгүмчүлээн. Ындыг четпестер Тес-Хем районда база бар. Шуурмак, Ак-Эрик, Самагалдай суурларда телефон харылзаазы багай дээрзин коммунистер О. Ч. Зрендей, Н. Ш. Седен олар саналдарынга чугаалаан.

Күрүне садыының болгаш хереглел кооперациязының коллективтериниң удуртукчуларының шиитпирлезе чогуур айтырыглары база хөй. Ак-Довурак хоорайның чурттакчыларын аъш-чем продуктулары-биле хандырары четпес шиитпирлеттинип келген. Магазиннерде макарон, кондитер кылыгларының, ногааларының, кат-чимистиң ассортиментизи эвээш. Кызыл хоорайда кат-чимис шыгжаар черниң тудуу саадап турар. Бо база-ла шиитпирлезе чогуур чугула айтырыг-дыр. А «Тере-Хөл» совхозтуң хойжузу коммунист С. С. Ак-оол отчёт-соңгулдалыг хуралга саналынга малчыннарның хандырылгазының талазы-биле айтырыгны көдүрген. Ажыл-агыйның ыраккы Балыктыгда хойжу бригадазының малчыннарынга хүн бүрүнүң чугула хереглел барааннарын мурнуку чылдарда Кызылдан дорт чедирип турган. Ону ам соксадып каанындан ол барааннар үзүктелип турар. Ынчангаш хойжуларга барааннар чедирилгезин төпчүдер ажылды катап чорутса чугула деп ол чугаалаан.

Республиканың тудуг, өске-даа организацияларының удуртукчуларының адрезинге чидиг шүгүмчүлелдер коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгулаан. «Барлык» совхозта фермаларда хөй күш үнер, аар ажылдарны механизастаар талазы-биле айтырыг шиитпирлеттинмейн келген. Саанчылар хөй ажылды хол-биле кылып турарын Бижиктиг-Хая СБФ-зиниң саанчызы коммунист С. К. Күжүгет шүгүмчүлээн. Ол ышкаш Өвүрнүң «Коммунизмче орук» совхозунуң директору Б. К.-Б. Монгуш ажыл-агыйга кормоцех тударының чугулазын саналдаан. Ону 1981 чылда-ла тударын планназа-даа, Көдээ ажыл-агый министерствозу ол объектини акшаландырбайн келгенинден ооң тудуу чорбайн турар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, черни чөп ажыглаар, малдың быжыг чем баазазын тургузар, мал болгаш чер ажылында бар курлавырларны ажыглаар, малды оорлап-төтчеглээр, корум-чурум үрээр, хулиганнаар, арагалаар чоруктар-биле демиселди улам шиитпирлиг чорудар дугайында ажыл-ишчи шыңгыы чугаалар отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болгулаан.

Коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын боттандырар талазы-биле ажылга ёзу барымдаалаар чоруктарны болдурбайн, ону кичээнгейге ап, көдүрген чугула айтырыгларны өөп эртерин оралдажыр кижилерден негелдени шыңгыы тургузары партия хооркомунуң организацияларының мурнунда хүннүң чугула сорулгазы болур. Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга көдүрген айтырыгларны бүгү талалыг сайгарып, оларны ей-шаанда шиитпирлээрин чедип алырынче партия организациялары бүгү күштү мөңгээри, күүсеткени контрольдаарының болгаш хынаарының бүгү хевирлерин ажыглаары чугула.

Он бирги беш чылдың үшкү чылы эгелээн. Чаа чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге отчёт-соңгулдалыг кампанияда коммунистерниң берген шүгүмчүлелдиг саналдары улуг идигни бээр, партия ажылының стиль болгаш методтарын улам сайзыраңгайжыдарынга дузалаар ужурлуг.

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

- Капитал тудуг допчулалы
- Күш- ажылчы маргылдааже кыйгырышкан
- Чыл түңнелиниң анализи
- Чарыштыг бригадаларда байдал
- Үлетпүр допчулалы
- Хроника

БОТТАНДЫРЫП КИРИПКЕН

Он бирги беш чылдың өзек чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш социалистиг чарыш бистиң республиканың чер болганда калбарган. Бүгү чон эрткен чылдың ажыл-ижиндеи түңнелдерни үндүрүп, чедир кылдынмаан үүлдерни эдип, четпестерни чайладырының хемчеглерин ап турар. Бо хүнерде күш-ажылчы коллективтер болгаш кижи бүрүзү кылыр ажылын планнап, социалистиг хүлээлгелерни ап, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып кирипкен.

Юбилейлиг чылда Тес-Хем районунуң ажыл-ишчилери багай эвес ажылдаан. Районнуң ажыл-агыйлары Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, күрүнеге эзт садарының планын 104,8 хуу, сүт садарының—108,6 хуу, дуктүүн—101,7 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс хойга онааштыр 90 хураганны доруктурган. Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының бүгү планнарын совхозтар шуптузу күүсеткен. Ылаңгыя «О. Шыناа» совхозтуң РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганы районнуң ажыл-агыйларының СССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга тураскааткан социалистиг чарышка багай эвес киришкениң хереченлер турар.

Чыл түңнели-биле алырга, «Кызыгаар» совхоз төрүүр чүс хойга онааштыр 97 хураганны доруктургаш, Хараал-Тей сүт-бараан фермазы күрүнеге сүт садар планын 116,7 хуу күүсеткеш, «О. Шыناа» совхоз мыйыстыг бода мал өстүрериниң планын 132,7 хуу, шээр мал өстүрериниң планын 106,6 хуу, чылгы бажын 102,7 хуу чедиргеш, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Районда 11 хойжу бригада, 3 сүт-бараан фермазы, барык-ла чүс хире хойжулар, саанчылар, кадарчылар боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүсеткеннер. Оларның аразында чүс өшкүге онааштыр 124 анайны доруктурган Сувак-оол Кочанай, чүс хойдан-на 140 хураган алган Александр Монгалбин, инектеп-не 2450 килограмм сүт саттан Баткар Оюмаа, бызаадан-на хонукта 550 грамм немелде деңзи алган Чооду Хавак-оол болгаш оон-даа өскелер бар.

Он бирги беш чылдың өзек чылын эгелеп тура, районнуң мал ажылында четпестер аңдаа хөй дээрзин миннири, ук четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни алыры чугула. Маңаа ылангыя мал бажының өзүлдезиниң ооң-муун, малдың яныы-бүрү чылдагааннардан хораар чоруунуң кызырылбайн турарын демдеглээр херек. Районнуң партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-ниити органнары четпестерни чайладыр, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседир талазы-биле ажылдарны чорудуп турар.

Т. БАЙ-КАРА.

ТИИЛЕКЧИ

Валентина Түлүшовна Чалзып 1964 чылда Таңды районда Тока аттыг совхозка саанчылап эгелээн. Оон бээр 18 чыл эрткен. Баштайгы үеде саанчының белен эвес ажылынга бергелер эвээш эвес таваржып турган. Ынчалаадаа саанчылаар дээн изиг күзелдиг аныяк кыс хоочун саанчыларның дуржулгазын шиңгээдип ап келген.

Бо хүнерде Валентина Түлүшовна бодунуң бо эрткен үеде шиңгээдип алган байлак дуржулгазын фермазында аныяк саанчыларга дамчыдып берип турар болгаш фермада аныяктарның дагдынык-чыларының бирээзи апарган. Коммунист Чалзып онгу беш чылдың планын 1980 чылдың ноябрьда-ла күүсеткеш, оон эгелеп он бирги беш чыл планын күүседип эгелээн. Он бирги беш чылдың ийги чылы — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур юбилейлиг чылда белдиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, саанчы чылдың он бир айларының дуржузунда бир инекке онааштыр 2596 литр сүт сатташ, юбилейлиг чылда республиканың социалистиг чарыжының тиилекчилериниң одуруунда кирген. Ынчангаш ол юбилейлиг чылда чарыштың тиилекчилериниң бедик шаңналын — дипломну болгаш өртектиг белекти алган.

Саанчының кады ажылдап турар эш-өөрү ону ажыл-херек дээнде кызымактарның бирээзи деп турары аңаа эвес. Валентина Түлүшовна, шынап-ла, од сөстерни бодунуң ажылдап турар коллективинге карак-кызыл күш-ажылы-биле чедип алган. Ол ам республикада ат-сураглыг мурнакчы саанчыларның бирээзи апарган.

Валентина Түлүшовна чүгле мурнакчы саанчы эвес, хөй-ниитичи, ниитиниң ажылы дээш идепкейлиг коммунист. Ол СЭКП Таңды райкомунуң болгаш совхозта партком кежигүнүнге улайулай соңгудуп келген. Оон ындай улус депутаттарының Таңды район Советиниң депутады.

Я. НОРБУ.
Авторнуң фотозу.

ЧАРЫШЧЕ КЫЙГЫРЫШКАН

Владимир Байкараның кыштаа — «Х Улуг хурал» совхозтуң № 1 хойжу бригадазының ортузунда. Аңаа чоокта чаа бригаданың малчыннары чылын келгеш, эрткен юбилейлиг чылдың түңнелдерин үндүргеш, бо ажыл-агый чылында социалистиг чарыштың негелделерин чугаалажып көргеш.

Бригадада профвилел организациязы 1982 чылда чарлаан социалистиг чарыштың тиилекчилерин илереткен. Аңаа совхозтуң мурнакчы хойжузу А. Б. Содупам бирги черни эзлээн. Ийги база үшкү черлерни Д. Б. Шавыраа биле О. Б. Тас-оол алганнар.

Хураган, ирт база аңай кадарчыларының ортузунда база тускай негелделиг социалистиг чарышты чарлаан турган. Аңаа бирги, ийги, үшкү черлерни түс-тузунда Б. К. Шагдыр, Б. Б. Хорлуу, Х. Б. Напыкпан олар алганнар.

Бригаданың малчыннары он бирги беш чылдың үшкү чылында чурттуң Аъш-чем программазын чедишкиниг күүседир керекке толептиг улуг-хуузун киирерин аазан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, бот-боттарын социалистиг чарышче кыйгырганнар.

О. ТАС-ООЛ.

«Х Улуг хурал» совхозтуң № 1 хойжу бригадазында профвилел месткомунуң дарга-зы.

ЫЯШ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДА

Тес-Хем районнуң ыяш ажыл-агыйының коллективи эрткен юбилейлиг чылда 578 муң рубльге бараанныг продукция бүдүрер планын 634 муң рубльге күүсеткен.

Шуурмак участогунда дуржулгалыг чазаныкчы Василий Михайлович Пермин, чоладчы Николай Иванович Кудрявцев болгаш оон-даа өскелер ай санында планныг онаалдазын ажыр күүседип турарлар.

В. ШУМЕЛЬДО.

БЫЖЫККАН

Магистральный суурда улуг нефть базазы ажыглалда кирген. Лена-Куреманың доктаамал ажыглаага кирер участогунда хереглекчилерни ол кывар-чаар материалдар-биле хандырар. Ол дээрге, ыяш белеткелчилери, геологтар болгаш транспорт тудугжулары-дыр.

Нефть шыгжамырындан ангыда, комплекте» демир-орук шугуму, эстакада, насос станциязы бала кирип турар. Келген бензовозларга кыварчаар чүүлүү автоматтыг арга-биле кудар.

(СЭТА).

Делегаттарның кичээнгейинге

ДОСААФ-тың Тыва область отчёт-соңгулдалыг XIII конференциязы 1983 чылдың январь 29-де ДОСААФ Тыва обкомунуң бажыңынга (Интернациональная, 49) болуруп дыңнадым тур.

Конференция эртенгиниң 10 шакта ажылдап эгелээр.

ДОСААФ-тың XIII область конференциязының делегаттары 1983 чылдың январь 19-та эртенгиниң 10 шактан 21 шакка чедир «Кызыл» гостиницазынга бүрүткээр.

БЕДИК ТЕМП, ЭКИ ШЫНАР ДЭЭШ

Капитал тудуг допчулалы

Республикага акшаландырышкынның бүгү дөстериниң күсели-биле кол фондуларны ажыглалга киирери эрткен чылын 15,3 хуу өскен. Тодаргайлаарга, чылда 18,7 миллион чижеглээн санныг туйбу дүрүлге Элегес-Аксының туйбу заводунуң ийги ээлчээн, көвүрүг-тудуг эргелениң дүрүлге баазазын, «Шагонартяжстрой» трестин дүрүлге-техниктиг комплектация эргелелиниң баазазын, Кызылдың даараныла фабриказының столоваялыг чуртталга-хандырылга корпузун, Сельхозтехкуркомпун ооредилге комбинадын, Сельхозтехкуркомпуң — 140, «Тыва көдээ тудуг» трестиң—150 автомашина кирер гаражтарын, беш километр дурттуг чылыдыла магистралын, 500 олуттуг автовокзалды болгаш өске-даа тудугларны ажыглалга киирген.

Акшаландырышкынның бүгү дөстериниң күсели-биле ниити шолу 99,6 муң дорбелчин метр чуртталга бажыңнарын, 700 олуттуг уруглар албан черлерин, 120 орунлуг эмнелгени, 520 олуттуг культура албан черлерин тудуп, эллериңе дужааган. Көдээ ажыл-агыйга 4,5 муң бода мал, 56,7 муң хой кирер кажааларны, 16 муң куш азыраар черлерни, 1,3 гектар шөлдүг теплица комбинадын, 12 муң кубометр ишкир силос болгаш сенаж дерилгелерин, муң тонна ногаа, картофель шыгжаар черлерни болгаш өске-даа тудугларны тудуп берген. Ооң-биле чергелештир 3 муң гектар одар шөлдерин суглуг болдурган, 29,9 муң гектар суггарылга дерилгелерин эде дерип кылган.

Республиканың тудугларына шиңгээдип алган капитал салыышкынарының ниити хемчээли 1981 чылдыы-биле деңзээрге 3 хуу өскен болуп турар. Капитал салыышкынары болгаш тудуг-монтаж ажылдары чуртталга тудугларына эвээш өзүлделиг болуп турар. Ону ол-ла дараалашкаа-биле көргүзерге 11,8 болгаш 9,7 хуу болган. Уруглар албан черлериниң тудугларына олар 4,3 болгаш 1,1 катап, кадык камгалалыга—6,8 болгаш 59,2, а чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериңе — 17,8 болгаш 29,7 хуу өзүлделиг болгулаан. Ниити салыышкыннарны шиңгээдип алыр талазы-биле чыл планнарын Харылзаа эргелели, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу, Тараа продуктулар эргелели, Дуржулга станциязы чедишкиниг күүседип алганнар.

Керээлиг организациялар 1981 чылдың деңнелиңге хамаарыштыр алырга, тудуг-монтаж ажылдарының 1 хуу өзүлдезиң хандырган. Ниитиниң ажыл-херээнге «Кызыл тудуг» эргелели, № 1070, № 4 КМК-лар, № 2 орук-тудуг эргелели, «Көдээ электри тудуг» эргелелдиң тудуг-монтаж участогу, «Ремсельбурвод» трестиң тускайлаттынган КМК-зы улуг улуүн киргеннер. Бо коллективтер кол кереэ ёзугаар кылыр база боттарының күжү-биле күүседир чыл планының программазын чедишкиниг боттандырган, эрткен чылдың деңнелиниңде хөй ажылдарны бүдүргеннер. «КрасноярскГЭСстройнуң» № 2 КМК-зы, «Көдээ электри тудуг» эргелелдиң тудуг-монтаж участогу, Тываның автотранспорт эргелелиниң тудуг участогу, № 833 ТУ, Роспотребсюзтуң септелге-тудуг участогу болгаш өске-даа коллективтер бараанныг тудуг продукциязы бүдүрер талазы-биле чыл планларын күүсеткеннер.

Эрткен чылдың январь-ноябрь айларның түңнелдерин ёзугаар алырга, тудугта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 103,4 хуу күүсеттинген. 1981 чылдың ол-ла үеэ-биле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,8 хуу өскен.

Ындыг-даа болза тудуг ажылынга улуг хожудаашкынар болган. Кол көргүзүглер талазы-биле чыл онаалдазының планы күүсеттинмейн баргаш. Дыка хөй объектилер болгаш күүлерни ажыглалга киирери соңгаарлаттынган. Кол фондуларны ажыглаарының чыл планы 71,2 хуу күүсеттинген. Капитал салыышкынарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының көрүп каан хемчээлин ол-ла дараалашкаа-биле 83 болгаш 82,6 хуу ажыглаан. Керээлиг ажылдар кылырының программазын 85,4, а бараанныг тудуг продукциязы бүдүрериниң планын дужаган объектилер аайы-биле 72,5 хуу боттандырган.

Элээн каш тудуг организациялары ажылдың темпизин 1982 чылдың деңнелиңден кудулаткан. «Шагонартяжстрой» трест, «КрасноярскГЭСстройнуң» № 2, № 3 КМК-лары, Сельхозтехкуркомпун септелге-тудуг участогу, ИХМ-ниң капитал тудуг кидизиниң тудуг конторазы, Садыг министерствозунуң септелге-тудуг эргелели, республиканың азы-чем үлетпүрүнүң септелге-тудуг-монтаж эргелели эң куду коргүзүглерлиг болган. Чуртталга бажыңнарының болгаш социал-культура черлериниң тудуу ооҗум темпилиг чорун турар. Эрткен чылын ол тудугларга хереглезе чогуур акша-хереглериниг 8 миллион рубль хирези ажыглаттышмайн артып калган. Ооң түңнелинде республиканың ажыл-ишчилери 37,5 муң дорбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын, 470 олуттуг уруглар албан черлерин, 756 олуттуг ниити билиг школаларын болгаш өске-даа объектилерни чедир албааннар.

Керээлиг организациялар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсеткээн, дыка хөй коллективтер 1981 чылдың деңнелиңден куду ажылдаан. Бо бүгү тудуг шөлдерине күш-ажылды багай организастаанының түңнелинде болганын демдеглээр херек. Эрткен чылын тудугларга болгаш объектилерге ажыл шагының чидирин хөй болган. Машиналарның болгаш механизмнериниң аңаа турар чоруу кызырылбаан. Ынчангаш тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези улуг болуп арткан.

Он бирги беш чылдың үшкү чылы эгелээн. Бо чылдың планныг онаалдаларын чедишкиниг күүседир дээш, бар арга-курлавырны долузу-биле ажыглавышаан, ажылдың темпизи, ооң эки шынары дээш ажылдаары — республиканың тудугжуларының сорулгазы болур.

Допчулалды республиканың Статистика эргелелиниң ажылдакчылары кылган.

Библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

СОВЕТ КУЛЬТУРАНЫҢ ЧОРГААРАЛЫ

А. Н. Толстойнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскааткан байырлыг кежээ

Алексей Николаевич Толстой совет литератураның төөгүзүнге сөстүг сорук киирикчи чурукчузу болгаш чалбышты патриот болуп киргеш. Москвага, ССР Эвилелиниң Улуг театрынга январь 10-да болган байырлыг кежээни ооң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскааткан.

Эштер В. В. Гришин, П. Н. Демичев, М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери Б. И. Стукалин болгаш В. Ф. Шауро байырлыг кежээге олурушкан.

Президиумда — Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң кежигүннери, эртем болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери.

Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары Г. М. Марков кежээни ажыткан.

Социалистиг чаа культураны тургузаарынга идепкейлиг киржин эгелээринче Алексей Толстойнуң орду белүүн эвес болган деп, ол чугаалаан. Ниитилелдиң чаа күштеринге туружун чайлап бээр ужурлуг болган чагырыгны ангыбиле удурланыышкынче чогаалчының бар чорааның XIX чүс чылдың орус литературазының реалисчи улуг ханчыларының салгакчызы болган талаакчызы А. Толстойнуң Октябрь мурнунда чогааллары көргүскен. Ынчаарга шын орукту чогаалчының тып алырынга эзлээн чылдар петтиргеш, өске чуртка ажыр шылгалдар, кычыгдалдар аңаа таварышкан. Үениң социал чаартылгаларынга оон кичээнгейлии-биле чергелештир, социализмниң идеяларының хандылыкчы улуг күжү, Төрээн чуртуң шыва алган революстуг чаартылганың күчүлүг чалгыы аңаа шиитпирлиг салдарлыг болган.

А. Н. Толстойнуң идейлиг уран чогаал хөгжүлдезинге А. М. Горький-биле ооң найыралы улуг рольду ойнаан. Чоннуң амыдыралынга бодунуң туружун тывар, культура тургузуушкунуун лениинчи политиказын чүрээнин ханызындан хүлээп алыр, революстуг боттуг амыдыралга бодунуң талантызын бараалгалыр талазы-биле Максим Горький улуг дузаны Алексей Толстойга чедиргеп. «Чурукчу кижиге, меңээ бүгү-ле үүлдерни Октябрь революциязы бергеш» деп, А. Толстой чоргаарал-биле медеглээн.

Реалисчи маадырлыг чогаалдарының чаагай эртинезин А. Н. Толстой биске бергеш. Бодунуң салым-чолунуң ээзи болган чоннуң ондур-чаагай темазын «Човаланга чорааны» деп чогаалынга ол чуруп көргүскен. Революцияның дайынчыларының чыртыкылыг овур-хевирин, чаа делегейни тургузар дээш демиселге улус массаларының маадырлыг чоруун үш кезектиг ол чогаалынга уран-чечен бале тодаргай чуруп көргүскен. Төөгүнүң күчүлүг силгиишкиниринин үе-чадалары А. Н. Толстойнуң кичээнгейинин төвүнге кезээде турун келген. Чаа хевирнин совет төөгү романын тургузарынга Толстой улуг ачы-хавыалыг болган. «Бирги Пётр» делегейде чаартыкчы чогаал болуп турар. Эрткен үеге хамаарышкан ооң чогаалдарынга Россияның чону төөгүнүң тургузукчузу, ооң кол, шимчеликчи күжү кылдыр көргүстүнген.

Хөй-ниитиниң шылгарыгай ажылдакчызы чораан Алексей Николаевич Толстойнуң торүттүнген хүнүнде аңаа оорун четтиришкинин турааскаалдыг хүндүткелин демдеглеп турар бис. ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутады, ССРЭ-ниң Эртемнер академизының чингине кежигүнү турган А. Н. Толстой чүгле совет эвес, харын-даа делегейниң хөй-ниитизинге бедик авторитеттиг кижи болуп чораан.

Тайбың, буянныг чорук болгаш социал дешилге дээш идепкейлиг демиселчи турган чогаалчы Совет күрүнениң тайбыңга ынак политиказын могаг-шылаг чокка пропагандалап келген. Чер кырынга тайбыңның чөлеңгинжи болгаш тук тудукчузу — Совет күрүнениң төөгүлүг улуг хүлээлгезин бадыткан, тайбың дээш демиселге боттарының кужениишкиннерин каттыштырарынче бүгү черниң чаагай сеткилдиг кижилери ол кыйгырышаан, «Тайбың дээрге культура хогжүлдезиниң эң чугула негелдези-дир» деп чугаалаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Толстойнуң Төрээн чурт дугайында, ооң эрткен маадырлыг үезиниң дугайында чечен чогаалдары тиилелгеже бүгүрелди бадыткавышаан, фашизмге удур демиселче совет кижилерни форук киргеш. Чогаалчы бодунуң чүүлдериниг, рассказтарынга, очерктериниг совет партиотизмниң чаагай сагыш-сеткилин, совет кижилериниң шыдамыктай болгаш маадырлыг чоруун тодаргай чуруп көргүскен. Социалистиг уран чүүлүн, революцияга, Төрээн чуртка, коммунизмниң хөрээнге бараан болган уран чүүлүн аргаларының эгээртинмес ковейин Алексей Толстойнуң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы бадыткаан деп, оратор чугаалаан. Литература болгаш хөй-ниити ажылын канчаар холбаштырарынга Толстой амгы-даа үеде совет чогаалчыларга үлегер болуп турар.

Чогаалчының чаңгыс чер чурттуларының өмүнээзинден СЭКП-ниң Куйбышев обкомунуң секретары Н. Попов, чурттуң литература хөй-ниитизиниң төлээлекчилери А. Иванов болгаш Ю. Жуков (Москва), Д. Гранин (Ленинград), В. Коротич (Украина), М. Ибрагимов (Азербайджан), М. Чигринов (Белоруссия), Совет Армениның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң пачальникинин оралакчызы Б. Уткин олар байырлыг кежээге чүве чугаалаан болгаш хой папионаллыг совет культураның эртинезинге кайгамчык улуг салыышкынны киргеп А. Н. Толстойнуң хой талалыг чогаадылгазының чугула ужур-дузазының дугайында онзалап демдеглээн. Төрээн чурту, ооң маадырлыг чону дээш чоргаарадың сагыш-сеткили сиңиккен Алексей Толстойнуң номнарын совет кижилериниң чаа-чаа салгакчыларын угаан-бодал талазы-биле байлакшыдып, даштыкыда улуг сонуургалбиле номчуттунуп турар.

А. Н. Толстойнуң чогаалдарындан шилиттинген үзүндүлерни киргеп уран чүүл мастерлериниң концерти байырлыг кежээге болган.

(СЭТА).

СЭКП-ниң XXVI съездизининң шиитпирлерин-амыдыралга!

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ

ЧАРЫШ — ЧЕДИИШКИННИҢ БЫРАЗЫ, КИЖИЗИДИКЧИ КҮШ

Он бирги беш чылдың өзек чылында социалистиг чарыштың тугун улам бедик тудаалы

1983 үшкү чыл январь

ЧЫЛ ТҮҢНЕЛИН АНАЛИЗТЕВИШААН

Допчулал

СЭКП-ниң XXVI съездизинин болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың ийги чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан Бүгү-эвилел социалистиг чарыжыга киришиптээн, республиканың көдээ ажыл-ишчилери эрткен чылын улуг күжениишкиниг ажылдаан. Ол дугайын мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планнарын күүсеткенинин чыл түңнели чугаалап турар. Күрүне планнарын чедиишкиниг күүсеткени дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле бистиң республика шаннаткан.

1982 чылда күрүнеге эт садарының доктаатынган планын республика 100,8 хуу күүсеткен. Чурттакчы чонуң хуузунда ажыл-агыйларындан 759 центнер эттi күрүне садып алган. Ол эт садарын ковудедиринге эвээш эвес немелде-дир. Көдээ Советтер чурттакчы чон ортузунга организакчы ажылды чогуур негелде өзугаар чоруткан болза, улустуң хуузунда ажыл-агыйындан эт садып алыры оон-даа хөй болур ийик. Бо чылын ол талазы-биле ажылды күштелдирери чугула.

Күрүнеге эт садарын ковудедиринде бисте ажыглаттынмаан курлавырлар өскүш эвес. Ону тодаргай сан-фактыларлан көрүп болур. Чижээ, 1982 чылда республика нитизи-биле 1893 центнер эттi күрүнеге пландан ажыр саткан. Ынчалза-даа Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнар күрүнеге эт садарының чыл планнарын күүсетпээн. Таңды 4309 центнер, Каа-Хем 1047 центнер, Бии-Хем 1341 центнер эттi чедир дужааваан болгаш күрүне мурнунга нитизи-биле 6697 центнер эт өрелиг арткан.

Күрүнеге эт дужаар онаалда алган 67 ажыл-агыныңың он алдыны планын күүседип шыдаваан. Ылангыя ССРЭ-ниң 50 чылы, Тыва аттыг, «Революцияның чалбыжы», Дурвулга станциязы, «Коммунизмнин херели» совхозтар улуг өрелиг. Олар нитизи-биле 9752 центнер эттi чедир бербээн. Ажыктыг чорукту чедип алырының эргежок чугулазы моон илдең. Ол дээрге бистиң чедир ажыглаваан курлавырларывыс-тыр.

Эрткен чылын республика күрүнеге сүт дужаар онаалдазын 102,6 хуу боттандырган азы оон мурнунда чылгызындан 11335 центнерни хөйну саткан. Нитизи-биле шуурту районнар планнарын күүсеткен. Ынчалза-даа күрүнеге сүт садар онаалдыг 60 совхозтан 8 ажыл-агыйн эрткен чылдың планын күүсетпээн. Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхоз планын чүгле 83,5 хуу, Таңдының ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз 84,4 хуу, Бии-Хемнин «Шивилиг» 67,5 хуу күүседип, нитизи-биле күрүнеге 8122 центнер сүттү чедир дужаваан болгаш күрүнеге өрелиг арткан.

Эртken чылын республика күрүнеге дүк садар планын 103,9 хуу күүсеткен. Ол болза, 1981 чылда дужааганындан 896 центнерни ажыр сатканы ол.Ындыг-даа болза, Таңды, Бии-Хем районнар дүк садар чыл планын күүсетпээн болгаш планныга 582 центнер дүктү чедир дужаваан. Республиканың өске бүгү ажыл-агыйлары ол талазы-биле планныг онаалданы чедир болгаш ажыр боттандырган.

Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чылы оюн телептиг уткуур дээш. Бүгү-россия социалистиг чарыжының тиилекчилери болган. Район РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан.

«О. Шыраа» совхоз юбилейлиг чылда социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш бедик көргүзүлгерни алган болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан. Совхозтуң ажыл-ишчилери эртken чылын күрүнеге эт садарының планын 109,4 хуу, дүк садарын 115,1 хуу, сүттүн 2,8 катап ажыр күүсеткен. Ам совхозтуң девискээринде кыштаглаашкының байдалы эки чоруп турар. Ол ышкан ажыл-агыылардан Бай-Тайгада «Мурнакчы» совхоз Бүгү-эвилел, Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери Бүгү-россия социалистиг чарыжының тиилекчилери болуп, Кызыл туктар-биле шаннатканнар.

Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының эртken чылда түңнелин тодарадып көрдүвүс. Чедир ажыглаттынмаан курлавырлар район, ажыл-агый бүрүзүнде бар дээрзин түңнелдериниң анализи көрүзүп турар-дыр. Он бирги беш чылдың үшкү чылы эгелээн. Ынчангаш бо чылдың планныг онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседир төлээде, эртken чылдың четпестерин чайладыр херек. Ажыл-агый бүрүзүнүн удуртукчулары, специалистери чыл түңнелдерин кичээнгейлиг анализтеп көргеш, оон чогуур түңнелди кылыр үжүрлүг. Ылангыч хөжүдүн турар районнар, ажыл-агыйлар оон үштунары-биле чогуур хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырары эргежок чугула.

ЧАРЫШТЫГ БРИГАДАЛАР: эрткен чылдың түңнелдери

«Кызыл тудуг» эргеделинде А. Пашковтуң бригадазы эртken чылын 1 млн. 422 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылган болгаш бир кижиге онаштыр ажылдап кылышкынны 50785 рубль түнге чедирген. Тудуг-монтаж ажылдарының планын 129 хуу, бир кижиге онаштыр ажылдап кылышкын планын 106 хуу күүсеткен.

Бо чылын ол бригада 1 млн. 270 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылын бүдүрер.

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргеделинде кызылда чурттаргаа бажыңнарының тудуун кылыр турар улуг тудуг организацияларының өрөөзү. Эртken чылын эргелеп ооң керээлер ёзугаар 3 млн. 868 мун рубльдин, бодунуң күжүбиле 2 млн. 612 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Эргелелге оор кижиге онаштыр ажылдап кылышкын 16224 рубль болган.

Ында тудугжу бригадалардан А. Д. Воронинниң болгаш А. Г. Пашковтуң чаңгыс аай бригада керези-биле ажылдап турар бригадалары ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан социалистиг чарышка шылгараан. Ийи бригаданы найызы-даа тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын хуусаадан эрте күүсеткен. Александр Пашковтуң бригадазы Бажыңнарны эптеп кылын турар чаңгыс бригада ол. Улуг панельдиг бажын тудуу эгелээнден бөөр ол комплекстиг бригада Кызылда үлетпүр, социал-культура, чурттаргаа бажыңнарын өлөн хөйну туткан. Эрткен чылын шудурту ажылдың ачызында ийи бажынны ажыглалга киргген болгаш оон ангыда ийи бажынны шеверленчилерге хүлээдиринге чоокшулаткан.

Анатолий Воронинниң туйбудан эптеп тулар бригадалы чурукчулар мастерскаазын бүрүн доозун, ажыглалда киргген. Кочетов кудумчузунда улуг бажыңның бир корпузун сөөлгү, бешки каңдынга чедир туткан.

Бригадалардың ажылының сан-чурагай көргүзүлгери мындыг:

А. Пашковтуң бригадазы эрткен чылын бир миллион 100 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылын бүдүрер планныг турган, ону бир миллион 422 мун рубльге боттандырган, 129 хуу күүсеткен.

А. Воронинниң бригадазы 315 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, херек кырында 338 мун рубльдиг ажылын бүдүргеп.

Үстүнде сан-чурагайлардан алган коорге, А. Пашковтуң бригадазы тудуг-монтаж ажылдарының планын ушчок ажыр күүсеткен, а бир кижиге онаштыр ажылдап кылышкын талазы-биле А. Воронинниң бригадазындан чаңгыс хуу хожулаап. А чылдың түнели-биле социалистиг чарышка бирги черни А. Воронинниң бригадазы алган. А. Пашковтуу — ийги черде. Бригадаларда кижи саны (бөрөзинде 30, өскезинде 18), ажылдап турар аргазы, бүдүрүп кылыр ажылының хемчээли аңгы-аңгы-даа болза, олар боттарының аразында чарыштыг.

А. Воронинниң бригадазынга бирги черни чүге тывысканы? Үстүнде көргүзүлгерден бир нол чүүлү эскерип каан болур. Чүл дээрге ол бригадада бир кижиге онаштыр ажылдан кылышкын планнаттынганындан эң бедик болган. Ол дээрге ында күш-ажылды организастааны, сагылга-чурумнуу, мергежилдиг бедик деңнелдиин хереченлеп турар. Эргелелге социалистиг чарышты түүнеп тура, оон ангыда ажылдың шынарын база барымдаалап турар. Тудуг ажылдарының шынарының талазы-биле А. Воронинниң бригадазы база дээре курска база тиилекчи болган. Ай, квартал түңнелдери-биле база доктаамал бедик деп демдеглеткен. Ол бригаданың кежигүнү Николай Константинович Велигоский дашчылар аразындан профессия талазы-биле республиканга шылгараанны ханарылга эвес. Оон эжи Александр Егошин эргелелге, треске, профессиялар аайы-биле коңкурска база тиилекчи болган. Ай, квартал түңнелдери-биле база доктаамал бедик көргүзүлгерлиг. сагылга-чурумнут боон келген ол бригада «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп чарышка трестиң бригадаларындан эн хөй катап тиилекчи болган. Бригада кежигүннериниң күш-ажылчы, хөй-нитичи идепкейин, хүлээлгелерин болгаш сорулгаларын күүседиринге деминин, мораль-политиктиг меңгү-шынар талазы-биле хажыдыышкын чок, дески байдалын база өөренип көргеш.

«Кызыл тудуг» эргеделинде А. Воронинниң бригадазы эрткен чылын 338 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылган болгаш бир кижиге онаштыр ажылдап кылышкынны 18777 рубль түнге чедиргеп. Тудуг-монтаж ажылдарының планын 106 хуу, бир кижиге онаштыр ажылдап кылышкын планын 107 хуу күүсеткен.

Бо чылын ол бригада 320 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылын бүдүрер.

Ынчангаш А. Воронинниң бригадазы социалистиг чарыштын бүгү негелделериң эң-долу күүседип, эргелелге шылгараан болгаш чарыштыг бригадазын ашкан. А. Пашковтуң бригадазын база чектээр чүве чок. Ынчалза-даа ол күш-ажылдын сагылга-чурумуу, кижилериин ажылче үнериниң доктаамал чоруу ышкан чамдык көргүзүлгер талазы-биле бирги черже үнгеннерден куду көргүзүлгүт болган.

Кайы-даа бригада тудуг-монтаж ажылдарының планнарын ажыр күүсетсе-даа, бригадирлериниң, бригада кежигүннериниң сагыжында четпес боон арткан чүүлдер бар. Кайы-даа бригадага оондаа хөйну кылын, чыл тончузунде бир-бир бажыңны доозуп, шеверленчилерге хүлээдип бөөр арга-курлавыр турган. Ынчалзажок тудуг материалдары чедиишпезиниң, оонбиле хандырылганын үзүктелиишкиниг, график ёзугаар эвезиниң түңнелинде хүлээлге күүсеттинмейн барган. Чүгле туйбу, эптээр улуг блоктар эвес, а ажык, сонга, дөвүр блоктары, цемент, ховдуг дээш оске-даа материалдар чыл дургузунда дендески эвес хандыртынын келгеин тудугжуларга улуг моондак болуп, ажыл шагын долу ажыглаарынга, сагылга-чурумну улам бедидиринге, чогумчалыг мораль-политиктиг байдалды тургузарынга эки эвес салдарын чедирип келген. Ынчангаш, «Кызыл тудуг» эргеледин, «Тыва тудуг» трестиң удуртудгаан бригада коллективтеринге сагылга-чурумну быжыглаар, тудугжуларның ажыл шагын чоп ажыглаар дээш график ёзугаар материалдар-биле хандырылгаже кол киреңгейни углап, материал беричилериннен негелдени шыңгырадыр үжүрлүг.

М. СААЯ.

ЧУРУКТАРДА: бригадирлер А. Пашков (солагай талазында), А. Воронин; А. Пашковтуң бригадазының тудуп доозуп турар бажыңы (адаанда).

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧЫЛ ТҮҢНЕЛИН АНАЛИЗТЕВИШААН

Допчулал

СЭКП-ниң XXVI съездизинин болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың ийги чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан Бүгү-эвилел социалистиг чарыжыга киришиптээн, республиканың көдээ ажыл-ишчилери эрткен чылын улуг күжениишкиниг ажылдаан. Ол дугайын мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планнарын күүсеткенинин чыл түңнели чугаалап турар. Күрүне планнарын чедиишкиниг күүсеткени дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле бистиң республика шаннаткан.

1982 чылда күрүнеге эт садарының доктаатынган планын республика 100,8 хуу күүсеткен. Чурттакчы чонуң хуузунда ажыл-агыйларындан 759 центнер эттi күрүне садып алган. Ол эт садарын ковудедиринге эвээш эвес немелде-дир. Көдээ Советтер чурттакчы чон ортузунга организакчы ажылды чогуур негелде өзугаар чоруткан болза, улустуң хуузунда ажыл-агыйындан эт садып алыры оон-даа хөй болур ийик. Бо чылын ол талазы-биле ажылды күштелдирери чугула.

Күрүнеге эт садарын ковудедиринде бисте ажыглаттынмаан курлавырлар өскүш эвес. Ону тодаргай сан-фактыларлан көрүп болур. Чижээ, 1982 чылда республика нитизи-биле 1893 центнер эттi күрүнеге пландан ажыр саткан. Ынчалза-даа Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнар күрүнеге эт садарының чыл планнарын күүсетпээн. Таңды 4309 центнер, Каа-Хем 1047 центнер, Бии-Хем 1341 центнер эттi чедир дужааваан болгаш күрүне мурнунга нитизи-биле 6697 центнер эт өрелиг арткан.

Күрүнеге эт дужаар онаалда алган 67 ажыл-агыныңың он алдыны планын күүседип шыдаваан. Ылангыя ССРЭ-ниң 50 чылы, Тыва аттыг, «Революцияның чалбыжы», Дурвулга станциязы, «Коммунизмнин херели» совхозтар улуг өрелиг. Олар нитизи-биле 9752 центнер эттi чедир бербээн. Ажыктыг чорукту чедип алырының эргежок чугулазы моон илдең. Ол дээрге бистиң чедир ажыглаваан курлавырларывыс-тыр.

Эрткен чылын республика күрүнеге сүт дужаар онаалдазын 102,6 хуу боттандырган азы оон мурнунда чылгызындан 11335 центнерни хөйну саткан. Нитизи-биле шуурту районнар планнарын күүсеткен. Ынчалза-даа күрүнеге сүт садар онаалдыг 60 совхозтан 8 ажыл-агыйн эрткен чылдың планын күүсетпээн. Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхоз планын чүгле 83,5 хуу, Таңдының ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз 84,4 хуу, Бии-Хемнин «Шивилиг» 67,5 хуу күүседип, нитизи-биле күрүнеге 8122 центнер сүттү чедир дужаваан болгаш күрүнеге өрелиг арткан.

Эртken чылын республика күрүнеге дүк садар планын 103,9 хуу күүсеткен. Ол болза, 1981 чылда дужааганындан 896 центнерни ажыр сатканы ол.Ындыг-даа болза, Таңды, Бии-Хем районнар дүк садар чыл планын күүсетпээн болгаш планныга 582 центнер дүктү чедир дужаваан. Республиканың өске бүгү ажыл-агыйлары ол талазы-биле планныг онаалданы чедир болгаш ажыр боттандырган.

Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чылы оюн телептиг уткуур дээш. Бүгү-россия социалистиг чарыжының тиилекчилери болган. Район РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан.

«О. Шыраа» совхоз юбилейлиг чылда социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш бедик көргүзүлгерни алган болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан. Совхозтуң ажыл-ишчилери эртken чылын күрүнеге эт садарының планын 109,4 хуу, дүк садарын 115,1 хуу, сүттүн 2,8 катап ажыр күүсеткен. Ам совхозтуң девискээринде кыштаглаашкының байдалы эки чоруп турар. Ол ышкан ажыл-агыылардан Бай-Тайгада «Мурнакчы» совхоз Бүгү-эвилел, Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери Бүгү-россия социалистиг чарыжының тиилекчилери болуп, Кызыл туктар-биле шаннатканнар.

Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының эрткен чылда түңнелин тодарадып көрдүвүс. Чедир ажыглаттынмаан курлавырлар район, ажыл-агый бүрүзүнде бар дээрзин түңнелдериниң анализи көрүзүп турар-дыр. Он бирги беш чылдың үшкү чылы эгелээн. Ынчангаш бо чылдың планныг онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседир төлээде, эрткен чылдың четпестерин чайладыр херек. Ажыл-агый бүрүзүнүн удуртукчулары, специалистери чыл түңнелдерин кичээнгейлиг анализтеп көргеш, оон чогуур түңнелди кылыр үжүрлүг. Ылангыч хөжүдүн турар районнар, ажыл-агыйлар оон үштунары-биле чогуур хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырары эргежок чугула.

АЛЫШКЫЛАР

Хөндергеде Аргалыкты — эң бедик дагларның бирээзи. Александр Сундуй Аргалыктыдан акызының кыштаа Чаңгыс-Арысканда чүү болуп турарын дуран-биле көөрү чаңчыл болган. Байыр-оол, Александр алышкылар кайызы-даа Жданов аттыг совхозтуң мурнакчылары.

Байыр-оол, Александр Сундуйларны бичимде чүгле аттарын билир, арынарын танывас чорлум. Көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу апаргаш, совхозумнуң мурнакчылары-биле танышкар, мурнакчы дуркулганы ботка, эш-өөрге дамчыдар аргалыг болдум.

1982 чылда Байыр-оол төрүүр чүс хойдан 103 хураган, бир хойдан 2,9 килограмм дүк алгаш, совхозка чарыштың үшкү черин эзлээн. Александр акызының көргүзүүнге он хураган четпээн. Он бирги беш чылдың өзек чылында акызын ажары-биле быжыг күзел-соруктуг ажылдап турар. Алышкыларның коланнарында бо хүннерде хой оолдан эгелээн болгаш «Хойдан-на—хураган» деп чарыш улам калбырган.

Байыр-оол бо чылын чүс хойдан 100 хураган, хой бүрүзүнден 2,9 килограмм дүк алырын, 15 тонна сигеп, 2 тонна будук-бүрү белеткээрин хүлээнген. Дунмазы Александр акызын бичин-даа өттүнмээн, хүлээлгезин клуб долу чон аразында алгаш, шиитпирлин-биле мынча дээн:

— Акымга аштырганым хомуданчыг-дыр, чылдың-на кижээ кижи аштырар эвес, он бирги беш чылдың өзек чылында акымны ажар мен.

Бо ийи алышкыларның кайы-бирээзи күш-ажылга шүглүр, чогум кайызы дээрзин амдыында билдинмес.

Р. МОҢГУЛ-ООЛ,
көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИҢ ОДУРУУНДА

«Востоксантехмонтажтың» көвүп чоруур механизаттынган колонназында коммунист А. Эглиттиң бригадазы коллективте мурнакчыларның одуруун баштап турар.

Бригада кежигүннери районнарның болгаш Кызыл хоорайның тудуг объектилеринге сантехниктиг дериишкинни четчеларын чогуур хуусаа бетинде күүседип келген. Слесарь-сантехниктер Алексей Ооржак, Калдар-оол Монгуш болгаш өскелер-даа хүн нормазын 100—120 хуу күүседип, эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турарлар.

С. ДАНЗЫ.

МУРНААННАР

Кызыл, Тожу, Мөңгүн-Тайга районнар эт садарының, Чөөн-Хемчик район сүт садарының, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Мөңгүн-Тайга районнар дүк садарының чыл планнарын ажыр күүсеткеннер.

«Каа-Хем» хомур-даш разрези, Тываның электри четкилери, «Тудуг кезектери» комбинат, сүт комбинады, эт-сөөк далганының заводу, «Тыва көдээ тудугнуң» ДБК заводу, Кызылдың, Чадааананың, Хову-Аксының, Туранның хлеб заводтары, дааранылга фабриказы, мебель фабриказы.

ХОЖУДААННАР

Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнар эт садарының, Таңды, Бии-Хем районнар дүк садарының чыл планнарын күүсетпээн.

1982 чылда продукция бүдүрериниң планын күүсетпээн: «Тыва даг-дугу» комбинат, Ак-Довуракты, Бай-Хаактың хлеб заводтары.

Чыл планын күүсетсе-даа, продукция бүдүрерин оон мурнунда чылдыындан кудулаткан:

«Тыва кобальт» комбинат, «Шагонартяжстройнуң» үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың эт комбинады, Чадааананың тараа пунитузу, алгы заводу, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу, «Тыва суг-тудуг» трестиң ДБК заводу, Туранның ыяш пунитузу, тудуг кезектериниң болгаш конструкцияларының заводу, Шагаан-Арыгның болгаш Туранның райүлетпүр комбинаттары, Улуг-Хемниң болгаш Кызыл-Мажалыктың Сельхозтехника каттыжыышкыннары.

Үлетпүрнүң адырлар аайы-биле тудуг материалдарының, чиин, эвш-чем үлетпүрлериниң бүдүрүлгелери продукция бүдүрерин 1982 чылда оон мурнунда чылдаазындан кудулаткан.

Чарыш хрониказы

Эрткен юбилейлиг чылда Кызылдың ыяш ажыл-агыйының коллективи 88 мун рубльге бараанныг продукция бүдүрериниң планныг онаалдазын 96,5 мун рубльге күүсеткеш, ону сайгарарын ажыр боттандырган.

Черби участогунуң чоланчызы Александр Николаевич Медведьев бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы ай санында чүүк соорүрүнүң планныг онаалдазын 10—15 хуу ажыр күүседип турар.

Ол-ла участоктуң ажылчыны Уткелей Дүктүг-беевна Күнчүмей 14 чыл ажыг үеде садта ажылдап, планныг онаалдаларны күүседиринге эвээш эвес үлүүн киирип келген.

В. ШУМЕЛЬДО.

Кызыл хоорайның №1 парикмахерскаазын да бригадир Валентина Елисеева эрткен чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен. Баш таарын, дыраарының бедик мергежилдиг мастери эш-өөрүнге үлегер-чижекти көргүзүп келген.

Бригадир Валентина Елисеевада социалистиг чарыштың тиилекчизи болганынга коллектив кежигүннери чоргаарланыр. Ол айда ортумаа-биле 480—490 рубльдин орулгазын киирер турган, 590—600 рубль чедирип, бедик мергежилдиг мастери адын бадыткан турар.

Д. САЛЧАК.

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС

Республиканың үлетпүр бүдүрүлге коллективтери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын телептиг уткуур, беш чылдың ийги чылының даалгаларын хуусаадан эрте күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткаш, чыл планнарын кол-кол көргүзүглер талазы-биле чедиишкиниг күүсеткен. Продукция сайгарарының планын үлетпүр бүдүрүлгелери нитизи-биле 102 хуу күүсеткен, пландан ажыр 2,4 млн. рубльдин продукциязын сайгарган. 61 бүдүрүлге продукция сайгарарының чыл планын хуусаадан эрте ажыр күүсеткен, олар пландан ажыр 3,9 млн. рубльдин продукциязын сайгарган. Оларга «Каа-Хем» хомур-даш разрез, эт-сөөк далганының заводу, Хову-Аксының хлеб заводу, «Тыва септелге тудуг» трестин тудуг кезектериниң болгаш конструкцияларының заводу, мебель фабриказы болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Продукция сайгарар талазы-биле планнарын «Тыва даг-дугу» комбинат, Ак-Довуракты, Бай-Хаактың хлеб заводтары, Балгазынның ыяш ажыл-агыйы болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер күүсетпээн.

Ажыл-чорудулгазын нормативтиг арыг продукциязын үнелээринче шилчиткен 20 бүдүрүлгелер бо көргүзүг талазы-биле чыл планнарын күүсетпээн. Оларның аразында «Тыва кобальт» комбинат, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкын, «Тыва суг-тудуг» болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестерниң ДКБ заводтары, Шуурмактың, Туранның ыяш пунктулары бар.

1982 чылда пландан ажыр 116 мун тонна хомур-даш, 9,4 млн. квт-шак электри энергиязы, 28 тонна шой шуткуглар, 3,9 мун дөрбелчин метр эжик блоктары, 1,2 мун кубометр дилиг материалдары, 39 мун рубль түнге мебель, 28 тонна колбаса кылыглары, 41 тонна мал саржа, 1232 тонна чалаң сүт продукциязы, 306 тонна хөлүксаалыг чемнер, 22 мун дал эзиптес суксуннар бүдүртүнген.

Үлетпүр допчулаалы

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң чыл планы нитизи-биле үлетпүрде күүсеттинген. Тыванын электри четкилери, эт-сөөк далганының заводу, Шагаан-Арыгның, Кызылдың, Барыын-Хемчиктиң ыяш ажыл-агыйлары, Чадааананың, Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинаттары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле эки түңнелдерни чедип алган.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедириниң талазы-биле четпес ажылдаан, оон планы күүсеттинмээн болгаш бот-үнениң нитити түү 908 мун рубльге өзүдделиг болганы канчап-даа таарышпас. Продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле «Тыва кобальт» комбинат эки түңнелдерлиг болган.

Тудуг чугайы, туйбу, эптээр демир-бетон, даглугу, керамзит, кидис болгаш хем идиктер бүдүрериниң чыл планнары күүсеттинмээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чыл планын сес бүдүрүлге күүсетпээн болгаш олар 1,7 млн. рубльдин продукциязын чедир бербээн. Кижи саны планнаттынганындан ковудеткеш безин Ак-Довуракты болгаш Бай-Хаактың хлеб заводтары продукция бүдүрериниң планын күүсетпээн. А Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың эт комбинаттары, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның хана кылыглар заводу, «Тыва көдээ тудуг» трестиң ДБК заводу, Тожунуң ыяш ажыл-агыйы продукция бүдүрериниң чыл планын ажылчыннар санын артыкка тудуп турарының ачызында күүсеткилээн.

Бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, партия, профэвилел, хөй-нитити организациялары эрткен чылдың түңнелдерин шыңгыы сайгарып, чедиишкиннерни быжыглаарының, четпестерни чайладырының хемчеглерин ап, бо чылдың улам нарын болгаш харысалгалыг сорулгаларын, хүлээлгелерни күүседир дээш чыл эгезинден шулургу ажылдаар үжүрлүг.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргениниң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Елизавета Михайловна **Андреева** — Респотребсоюзтуң универсалдыг базазының склад эргелекчизи.

Лидия Андреевна **Башкирцева** — пенсионер.

Иван Никитьевич **Бяков** — пенсионер.

Клавдия Прокопьевна **Воронина** — пенсионер.

Фёдора Тимофеевна **Голубенко** — «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобазазының склад эргелекчизи.

Лидия Георгиевна **Гончарова** — ССРЭ-ниң Тудуг банкызының конторазыныңқол бухгалтери.

Фёдор Маркович **Горшаков** — Кызылдың аъш-чём бараанчарының садының ажылчыны.

Лидия Александровна **Девятерикова** — пенсионер.

Яков Митрофанович **Карасев** — Күруксаажыдылга каттыжышкынының ажылчыны.

Тамара Петровна **Киприевская** — Ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының каттышкан профвилел комитединиң даргазы.

Прокопий Антонович **Кудрин** — пенсионер.

Лукерья Степановна **Лисовская** — пенсионер.

Павел Митрофанович **Муренков** — № 1 профтехучилищениң башкызы.

Валентина Барымаевна **Норбу** — пом үндүрер черниң корректору.

Валентина Васильевна **Орешкова** — чумага удур станциияның таңнылы.

Пётр Варфоломеевич **Осипов** — районнар аразының «Сельдозхимия» бүдүрүлге каттыжышкынының чолаачызы.

Пелагея Перфильевна **Ошарова** — кооператив училищезинің техажылчыны.

Иван Фёдорович **Пахомов** — пенсионер.

Галина Станиславовна **Станковская** — пенсионер.

Лидия Кузьминична **Строганова** — Аптека эргелениң провизор-аналитиги.

Мария Ивановна **Толоковская** — пенсионер.

Антонина Павловна **Тутатчикова** — чаагайжыдылга комбинадының улуг мастери.

Зинаида Михайловна **Усова** — «Сибирьгазофикация» бүдүрүлге каттыжышкынының № 3 КМК-зының техажылчыны.

Александра Иосифовна **Черникова** — «Тыва суг тудуг» трестиң № 2 КМК-да ажыл-агый эргелекчиги.

Анастасия Ильинична **Чернова** — Кызылдың аъш-чем садының ажылчыны.

Прасковья Филипповна **Черноусова** — № 7 ясли-садтың повары.

Елизавета Борисовна **Шульмина** — пенсионер.

Кондратий Лукьянович **Яковлев** — № 2 АТБ-ниң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Иван Васильевич **Жигулев** — Березовская партиялыда орүмнээр херекселдер сеткөр талазы-биле слесарь.

Елизавета Фёдоровна **Кащавцева** — Чербиде хлеб быжырар черниң ажылчыны.

Мария Гавриловна **Рукаеева** — Кызылдың күш фабриказының күш ажаажылы.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Кескек Дагбыевна **Донгак** — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чүстүкей Сүүр-ооловна **Иргит** — пенсионер.

Клавдия Прокопьевна **Воронина** — пенсионер.

Фёдора Тимофеевна **Голубенко** — «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобазазының склад эргелекчизи.

Лидия Георгиевна **Гончарова** — ССРЭ-ниң Тудуг банкызының конторазыныңқол бухгалтери.

Фёдор Маркович **Горшаков** — Кызылдың аъш-чём бараанчарының садының ажылчыны.

Лидия Александровна **Девятерикова** — пенсионер.

Яков Митрофанович **Карасев** — Күруксаажыдылга каттыжышкынының ажылчыны.

Тамара Петровна **Киприевская** — Ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының каттышкан профвилел комитединиң даргазы.

Прокопий Антонович **Кудрин** — пенсионер.

Лукерья Степановна **Лисовская** — пенсионер.

Павел Митрофанович **Муренков** — № 1 профтехучилищениң башкызы.

Валентина Барымаевна **Норбу** — пом үндүрер черниң корректору.

Валентина Васильевна **Орешкова** — чумага удур станциияның таңнылы.

Пётр Варфоломеевич **Осипов** — районнар аразының «Сельдозхимия» бүдүрүлге каттыжышкынының чолаачызы.

Пелагея Перфильевна **Ошарова** — кооператив училищезинің техажылчыны.

Иван Фёдорович **Пахомов** — пенсионер.

Галина Станиславовна **Станковская** — пенсионер.

Лидия Кузьминична **Строганова** — Аптека эргелениң провизор-аналитиги.

Мария Ивановна **Толоковская** — пенсионер.

Антонина Павловна **Тутатчикова** — чаагайжыдылга комбинадының улуг мастери.

Зинаида Михайловна **Усова** — «Сибирьгазофикация» бүдүрүлге каттыжышкынының № 3 КМК-зының техажылчыны.

Александра Иосифовна **Черникова** — «Тыва суг тудуг» трестиң № 2 КМК-да ажыл-агый эргелекчиги.

Анастасия Ильинична **Чернова** — Кызылдың аъш-чем садының ажылчыны.

Прасковья Филипповна **Черноусова** — № 7 ясли-садтың повары.

Елизавета Борисовна **Шульмина** — пенсионер.

Кондратий Лукьянович **Яковлев** — № 2 АТБ-ниң ажылчыны.

Турааның райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

Мария Өпей-ооловна **Хөлчүкпаа** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Байкара Чузунчуковна **Эник-Кара** — «Өөк» совхозтуң саанчызы.

Николай Гаврилович **Яровиков** — Турааның орук-сеткелге-тудуг эргелелиниң мастери.

Үшкусар Максимовна **Янбу** —Ээрбек эге школазының ажылчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Пижикей Тайзымаевна **Ак** — Ийиин кадыкшыдылга школазының ажылчыны.

Торжуумаа Мыйытчиковна **Бараан** — Ий суурда ясли-садтың техажылчыны.

Вежик Оолакаевна **Бестек** — Ий ортумак школазының техажылчыны.

Яков Степанович **Бобров** — пенсионер.

Александр Евстафьевич **Галыгин** — пенсионер.

Екатерина Арсентьевна **Дорофеева** — пенсионер.

Лидия Шимитовна **Дупчун** — Азас ортумак школа-интернаттың повары.

Нальымрмаа Тулаевна **Кол** — пенсионер.

Афимья Степановна **Коробейникова** — пенсионер.

Анна Васильевна **Кузьменко** — Ырбан ортумак школазының башкызы.

Александр Сергеевич **Окаёмов** — «Тоора-Хем» аалчылар бажыңының ажылчыны.

Мария Фёдоровна **Передерина** — пенсионер.

Анна Федоровна **Пермякова** — пенсионер.

Пётр Дмитриевич **Погодаев** — пенсионер.

Анна Георгиевна **Попова** — пенсионер.

Мария Егоровна **Проценко** — пенсионер.

Ирина Андроновна **Пупышева** — чурттала-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Анна Ивановна **Пусташева** — пенсионер.

Анна Караевна **Севилбаа** — ХБАБ-тың райбюро эргелекчизи.

Анна Кирилловна **Соколова** чурттала-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Елена Ефимовна **Стяжкина** — пенсионер.

Сүге Танзынович **Танзын** — Тоора-Хем лесничествоның ажылчыны.

Галина Петровна **Фурсова** — пенсионер.

Татьяна Александровна **Чимба** — Тоора-Хем ортумак школазының башкызы.

Кол Торлукович **Шыырыпчык** — улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң секретары.

Кол Сотпаевич **Энчейбен** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

«Ак-Туруг» совхозтан

Монгуш Эрешчинович **Дунгар-оол** — ажылчын.

Чурукпан Анчыевна **Очур** — ажылчын.

«Наймырал» совхозтан

Түлүш Найданович **Дамдын-оол** — хойжу.

Оюнду Морзукаевич **Донгак** — ажылчын.

Часкалбаа Бүрбүевна **Намзырай** — ажылчын.

Николай Балбан-ооловичСундуй — пенсионер.

Хураган-оол Монгушевна **Самба** — пенсионер.

Монгуш Калзанович **Шаравин** — хойжу.

Александра Дамчатовна **Шолур** — хойжу.

(Улаштылыг).

Ленинград бүзээлээшкинин чаза шапканындан бээр 40 чылынга

«ИСКРА» ОПЕРАЦИЯ

Ленинград бүзээлээшкинин буза шавар талазы-биле совет шериглериң операциязы 1943 чылдың январь 12-де эгелээн. оон бээр мугур 40 чыл болуп турар. Ону белеткээнниңқ болгаш чорутканының дугаыны Ленинград камгалалының киржикчизи, Москваның агаардан халдаанынга удур Ленин орденнинг камгалал округунуң штавының амгы начальниги, артиллерияның генерал-лейтенантызы Н. П. Мильченко СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Нева хемде хоорай дээп тооғуде чижеглээр чүве чок тулчуушкун маадырлыг 900 дүн, хүн дургузунда уламчылаан. Дайзының бүзээлээшкининің дээрбээ мурнакчы туруштар болгаш тыл объектилериниң аразында харылзааларны шуут үзе кирипкен. Фронтуның дайынчылары болгаш хоорайжылар эң-не берге байдалга чурттай база демисежип турганнар: аъш-чем болгаш одаар үүл чедишпес, суг дамчыдылгазы болгаш чылыдылга ажылдавас, цинтинин транспорт шимчээшкини соксаан. Дайзының артиллериязының боолаашкынының болгаы агаардан халдаашкынының уржуундан ол бергелер улам дорайтаан.

Улуг Ленинин адын эдилээн хоорай боорга, социализ-тиг революцияның кавайы хоорай боорга, фашистер ону ала караа-биле шуут көөр хөөнү чок турганнар. Ленинградты эжелеп аптар болза, революция символдарының биредээн узуткаттынганы ол болур деп, Гитлер чангыс удаа эвес демдеглеп чугаалаан. Ынчалзажок бүзээлээшкинің бергелери Невала хоорайның камгалакчыдарының күзел-соруун сып шыдаваан, олар дайзын-биле туруштуг болгаш өрес-маадырлыг демисежип турганнар.

Ол кадыг-берге үеде агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниге албан эрттирип турган мен. Ленинградтың агаардан халдаашкынга удур камгалалдың дайынчылары фашист илгеттерин чок кылыр талазы-биле социалистиг чарышче боттарының өөрү болур Москваның агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглерин кыйыгган чүве.

Дайзының дүжүр аттырган самолёттарының саны хүнүн-не көвүдеп турган. Бүзээлеттирген хоорайның ажыг-шүжүүн чингедир дээш бүгү-ле чүвени кылып турган бис.

Партия Төп Комитединиң, Күрүнеин камгалал комитединиң, Дээди Кол командылал ставказының доктаамал дузазын хоорайның бүгү камгалакчылары, оон чурттакчылары медереп билип турганнар. Оларның шинтирп-биле Ладога көлдүн дожун кежир шериг-автомобильдер оруу салдынган, «амыдралдың оруу» деп улус ону ынчан адап турган. Невада хоорайже ок-чемзек, аъш-чем ол оруктап узук чок кээп эгелээн. Ладога оруу бистин чурттаарывыска, демисежиривиске болгаш тиилеп үнеривиске дузалаан.

Оон-биле кады Ленинградтан 1750 муң кижи айылдыг байдалдан хары үзе чайладыр көжүртүнген. Бүзээлеттирген хоорайдан ынча хөй кижини көжүрген чорук төөгүде кара чаңгыс таварылга деп болаар мен. Чурттун ханы иштинче 310 муң төөка чүк, оон иштинде 28 муң единица үлетпүр дерилгелери кирип сөөртүүнгеи.

Ынчангаш Ладога көлдеп чүктер сөөртүлгезин чедишкининг боттандырган чорук болза Ленинградты дайзынга чагдаар аргажок шиизе кылдыр болдурар талазы-биле чугула хемчеткериниң бирээзи болган. Нева хемде хоорайның камгалакчыларынга шавар халдаашкынны белеткеп эгелээр арганы ол берген. Бүзээлээшкинни чаза шаварынга таарымчалыг байлал 1943 чылдың эгезинде тургустунуп келген. Волгага болган тулчуушкунуун чедишкининг болганын ажыглавышаан, совет шериглер ынчан чурттун мурнуу талазынга пинти шавар халдаашкынны калбарты бергеннер. Таптыг-ла ол үеде титлержи командылал Ленинград чоогунда эзээн каш дивизияларын дүжүргеш, оларны мурнуу чүкче октаар ужурга таварышкан.

Ленинград болгаш Волхов фронтуларынга тургустуна берген таарымчалыг байлалды барымдаалап көрбүшаан. «Искра» деп аттыг операцияны чорударын Дээди Кол командылалдың ставказы оларга дааскан. Оон кол утказы мынлыг: айытынган фронтуларның күштери-биле барының болгаш чоон талдан хары үзе халдавышаан. Ладога көлдүн мурнуу талазынла немец-фашистиг болгаш чедишкининг чылча шаан, хоорайже ишкөлөп кирип келген Шлиссельбург-Синявия кезээн узуткавышаан, оон-биле бүзээлээшкининің дээрбээ үзе шавары турган.

Ол кезек улуг эвес девискээрни эзеп турган: назбаа 12-ден 17 километр болгаш дооразы 15 хире километр чер. Бүзээлээшкининің хөй-хөй аймарында дайзын ону так быжыглаттынган чер кылдыр кылып алганнар.

Быжыглаашкынны чаза шавар даалганы боттандырарын Ленинград фронтунуң 67-ги армиязынга болгаш Волхов фронтунуң 2-ги шалыпчы армиязынга дужааган. Оларның шериглери операцияга бүгү талазы-биле белеткенип эгелээннер.

Шавар халдаашкынны эгелээр мурнуда, фронтуларның шалыпчы болуглежиишкиннериниң белүктериниге болгаш келектериге партия база комсомол хураларын эрттирглээн, болур ужурлуг тулчуушкуннарга партия болгаш ВЛКСМ кежигүнериниң сорулгаларын аъаа чугаалашкан. Дайынчылар болгаш командирлер немец-фашистиг эжелекчилерге удур амы-тыныын харамнаамайн турүүрүп даңгыраалаанар...

1943 чылдың январь 12-нин эртенинде 67-ги армияның бүзээлээшкинин буза шавар участогунга күчүүр артиллерия белеткели эгелээн. Бистин шериглериве Нева хемни чедишкининг дайылдажын кешкен. Марьино суурну эжелеп алган, Шлиссельбургтун мурнуу-барын талазынла өртээлге үнүп келгеннер. Ол-ла үеде Волхов фронтунуң шалыпчы 2-ги армиязының кектери «Круглая» дээр борбак арыгга удурланыышкынын белдирип эжелеп алган, дайзының камгалалынче хаылап кирип келген.

Бүгү совет улустарының төлээлекчилери надыг-дошкун, хан төгүүшкүнүүт тулчуушкуннарга эрес-маадырлыг-биле тулушканнар. Совет дайынчылар аъаа өзүлүг маадырлыг чоруун көргүскеннер. Ол дутайын хереглеп турар чижектер эдерин.

Кадыг-дошкун тулчуушкуннар чеди хонук дургузунда уламчылаан. Ленинград болгаш Волхов фронтуларының аразынга хемчөл шик-сапында кызырлып турган. Январь он сестин эртенинде № 1 ажылчын суурну олар хары үзүн штурмнаан эгелээннер. 9 шак 30 минута турда, бүзээлеттирген ленинградчылардың волховчудар-биле уттундурбас ужуражымышкыны болган. Шала кежааликтей Ладога көлдүн мурнуу эрин дайзындан арыглаттынган болгаш ол ажык черни дамчыштыр Невада хоорай чурт-биле курган черлеп харылаанны туда бергеи. Ленинград бүзээлээшкини чаза шаптынган!

Ол уттундурбас дүне Невада хоорай дааны атсы удуваан деп дидимге-биле бадыткап болур мен. Эфирге мөшоор дыргын чаңгыланган, радио ойнаан. Таныышпас кижилер бот-боттарынга баймр чедиргеш, нуспаитаннан, Өөрүшкүден кижилериң карактары чаштыт-чаштыг. Ленинградчыларның болгаш оон камгалакчыларының четтинпейн манан келгени күзеп ынчаар херек кырында боттанган.

Ленинград чоогунга болган тиилелге аажок чугула шериг-политиктиг ужур-дузалыг болган. Нева хемде хоорайны —Улуг Октябрьның кавайын дайзының эжелеп алыр болаан планы бүрүү-биле буурап дүшкен. Адак соолунде, чедип алган ол тиилелге база Ленинград дээш төөгүлүг тулчуушкунга үнделип үе-чала болган. Ол үеде эгелээн дайын ходелишкиннерин чорудар талазы-биле инициатива совет шериглерге бүрүү-биле шилээн, немец-фашистиг эжелекчилерни Невада хоорайның чоогунга чылча шавар дээш белеткелди чорударынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

ПЛАНДАН АЖЫР 20 МУҢНУ

Чадааналың саржаг заводунуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылында багай эвес ажылдап, пландан ажыр 20 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Продукция сайгарар планын 101 хуу боттандырган.

Завод саржаг бүдүрерин 106,9 хуу, чалаң сүтү 104 хуу күүсеткен. Коллективте ажыл-ишчилер ортузунда калбарган социалистиг чарышка ашпаратчы Анна Салчак, компрессорда Иван Кузнецов, слесарь Монгуш Калдар-оол дээш өскедер-даа тиилекчи болганнар.

Заводтуң ажыл-ишчилери беш чылдың үшкү чылында планныг онаалдаларын күүсеткиринге бүзүрелдиглер.

А. ДОНГАК.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

⊙ **ХОШИМИН.** Совет-вьетнам экономиктиг кады ажылдажылганың база бир тудуу Вьетнамның мурнуу чугунде ажыглалда кирген. Донгтхан можуда кодээ ажыл-агый машиналарының техниктиг хандырылга станциязын хуусаадан эрте тудуп дооскаш, дужааган. Ол станция амгы үениң болбаазыраңгай техниказы болгаш дериг-херекледе-ри-биле хандыртынган. Вьетнамның мурнуу чугунде совет кодээ ажыл-агый техниказын калбаа-биле ажыглап турар апарганындан ындыг станцияларның четкизин тургузар ужурга таварышкан.

⊙ **БУДАПЕШТ.** Венгрияда эң-не бедик механизастаттынган «Битто-2» даар боксит шахтазы ажыглалда кирген. Ону Кинчешбанья деп суурнун чанында тутган. Тудуг жулар эң-не чаа техника-биле 11 километр хемчээлдиг уургайны казып, чигэттиг чылар черинге четкеннер. Шахтёрларны ажылдар черинге чедиреринге болгаш боксити чер кырынче үндүрерде аъаа республикада бирле дугаарында дирельдиг поездилерни ажыглаар. Эргелел черинде электронныг-саналга техниказын калбаа-биле ажыглап турар.

⊙ **ПРАГА.** Чехословакияның найысылалында «Метас» деп завод улуг хемчээлдиг автомобиль дугуйларын кылып эгелээн. Республиканың заводтарының кылып үндүрүп турары чер казар болгаш өрүк кылыр аар машиналарга ол продукцияны ажыглаар. Ол чаа продукцияның хөй кезиин газ болгаш нефть дамчылар хоолайлар тудуунга машиналарга ажыглаары-биле Совет Эвилелинче база чүдүрүп чорудар.

(СЭТА).

ЛИВАННЫ ХОСТААРЫ ДЭЭШ

БЕЙРУТ. (СЭТА). КНО-нуң Айыл чок чорук чөвүлелиниң резолюциязында айтып турарын ёзугаар израиль интервентичи шериглерни бүрүү-биле чугаа чокка ливан девискээрден үндүрер ужурлуг деп, Ливанның коммунистиг ходелишкин организациязының чиргине секретары М. Ибрагим негээн. Делегейниң деткиишкининге даанын алгаш база улус масселарны эжелекчилерни шинтирлиг-биле ойтур таварыпче мөөгнээш, Ливан израильдерни оларның талазындан кандыгдаа баштайгы негелделер чокка үндүрүп-даа ыыдаарын ол чугаалаан.

М. Ибрагим чурттуң патриотчу күштерин израиль эжелеп алган, Төрээн чуртту хостаары, оон суверенниг эргелерин болгаш чаңгыс эвин катаң тургузары дээш демиселди улам калбартырынче кыйгыган.

Оон-биле кады ливан патриоттар израиль интервентичи шериглерге удур чедишкиннинг ходелирин үргүлүлеп турарлар. «Ак-Шарк» солунунуң дыннатканы-биле алырга, Бейрут чоогунга израиль солдаттар чораан автобусче халдаашкынның түнелинде 15 кижи өлген болгаш дыка хөй кижи балыглаанган.

Мурнуу Ливанда Сайда хоорайда байдал дүшкүүрүүр боон артышаан. Анда январь чедиде израиль шериг машиназы миинага часты берген.

ДҮРҮМ ЁЗУГААР НЕГЕЛДЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр).) Капитолий бажыңга болган парлалга конференциязының киржикчилери шылгаранга америк негр удуртукчу Мартин Лютер Кингтиң төрүттүнген хүнү январь 15-ти АКШ-тың инити-национал байырлазы кылдыр - чарлаарый америк конгресстен негээн. Анза чурттуң политиктиг болгаш хөй-инити сураглыг ажылдакчылары киришкеннер.

Мартин Лютер Кингти 1968 чылда араатанзыг ёзу-биле өлүргениниң соонда америк конгресске элээн каш чылдарның иштинде кижиниң эргелери дээш ол делегейде суурагжаан кижиниң турасказалын моңгежидерин негээн хоойлу телевиделин киирип келгенин төлөлекчилер палатазының кежигүү Дж. Коньерс (демократ, Мичиган штаттан) чугаалаан. Ындыгдаа болза, бистин оралдажылышкыннарывыс соок-ызылгаар үзелдиг сенаторларның болгаш конгрессменнерниң шыңгыы удурлаңыышкынынга таваржып келген. Ынчалза-даа тайбың, хосталга болгаш шыныг чорук дээш домисежип келген Мартин Лютер Кингтен ол дээш демисежип чораанны чер кырыңга амыдыралды камгалаарының соруглаарын олар соңгаарладып турар. Америкаанар Вашингтонның эрге-чагыргаазының ындыг политикалыңа удур демиселди күштелдирер ужуралт. Бистер моон соңгаар-даа дайынның кыжаныышкынының күштелдиштинин болдурбас ужуралт бис деп, ол демдеглээн.

Ол кезек улуг эвес девискээрни эзеп турган: назбаа 12-ден 17 километр болгаш дооразы 15 хире километр чер. Бүзээлээшкининің хөй-хөй аймарында дайзын ону так быжыглаттынган чер кылдыр кылып алганнар.

Быжыглаашкынны чаза шавар даалганы боттандырарын Ленинград фронтунуң 67-ги армиязынга болгаш Волхов фронтунуң 2-ги шалыпчы армиязынга дужааган. Оларның шериглери операцияга бүгү талазы-биле белеткенип эгелээннер.

Шавар халдаашкынны эгелээр мурнуда, фронтуларның шалыпчы болуглежиишкиннериниң белүктериниге болгаш келектериге партия база комсомол хураларын эрттирглээн, болур ужурлуг тулчуушкуннарга партия болгаш ВЛКСМ кежигүнериниң сорулгаларын аъаа чугаалашкан. Дайынчылар болгаш командирлер немец-фашистиг эжелекчилерге удур амы-тыныын харамнаамайн турүүрүп даңгыраалаанар...

1943 чылдың январь 12-нин эртенинде 67-ги армияның бүзээлээшкинин буза шавар участогунга күчүүр артиллерия белеткели эгелээн. Бистин шериглериве Нева хемни чедишкининг дайылдажын кешкен. Марьино суурну эжелеп алган, Шлиссельбургтун мурнуу-барын талазынла өртээлге үнүп келгеннер. Ол-ла үеде Волхов фронтунуң шалыпчы 2-ги армиязының кектери «Круглая» даар борбак арыгга удурланыышкынын белдирип эжелеп алган, дайзының камгалалынче хаылап кирип келген.

Бүгү совет улустарының төлээлекчилери надыг-дошкун, хан төгүүшкүнүүт тулчуушкуннарга эрес-маадырлыг-биле тулушканнар. Совет дайынчылар аъаа өзүлүг маадырлыг чоруун көргүскеннер. Ол дутайын хереглеп турар чижектер эдерин.

Кадыг-дошкун тулчуушкуннар чеди хонук дургузунда уламчылаан. Ленинград болгаш Волхов фронтуларының аразынга хемчөл шик-сапында кызырлып турган. Январь он сестин эртенинде № 1 ажылчын суурну олар хары үзүн штурмнаан эгелээннер. 9 шак 30 минута турда, бүзээлеттирген ленинградчылардың волховчудар-биле уттундурбас ужуражымышкыны болган. Шала кежааликтей Ладога көлдүн мурнуу эрин дайзындан арыглаттынган болгаш ол ажык черни дамчыштыр Невада хоорай чурт-биле курган черлеп харылаанны туда бергеи. Ленинград бүзээлээшкини чаза шаптынган!

Ол уттундурбас дүне Невада хоорай дааны атсы удуваан деп дидимге-биле бадыткап болур мен. Эфирге мөшоор дыргын чаңгыланган, радио ойнаан. Таныышпас кижилер бот-боттарынга баймр чедиргеш, нуспаитаннан, Өөрүшкүден кижилериң карактары чаштыт-чаштыг. Ленинградчыларның болгаш оон камгалакчыларының четтинпейн манан келгени күзеп ынчаар херек кырында боттанган.

Ленинград чоогунга болган тиилелге аажок чугула шериг-политиктиг ужур-дузалыг болган. Нева хемде хоорайны —Улуг Октябрьның кавайын дайзының эжелеп алыр болаан планы бүрүү-биле буурап дүшкен. Адак соолунде, чедип алган ол тиилелге база Ленинград дээш төөгүлүг тулчуушкунга үнделип үе-чала болган. Ол үеде эгелээн дайын ходелишкиннерин чорудар талазы-биле инициатива совет шериглерге бүрүү-биле шилээн, немец-фашистиг эжелекчилерни Невада хоорайның чоогунга чылча шавар дээш белеткелди чорударынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

ЛИВАН-ИЗРАИЛЬ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). АКШ-тың делегациязының киржилгези-биле Бейруттуң чоогунда Хальдеге болган ливан-израиль чугаалажышкыннарының бешки эзлээ база тиилел чок болган. Чугаалажыышкыннарның хүн айтырымын талалар мурнуу хевээр дугуржуп ыыдаваан. Израиль шериглерни Ливанның девискээринден доп-дораан үндүрер дугайында айтырыгларны чугаалажышкыннарга хамыктың мурнунда көдүрер болгаш шинтирээр херек деп, ливан төлөлекчилер саваң турар. Ийи чурттарының аразынга «тайбың керээ» дээр дугуржулганы хамыктың мурнунда чедип алырын Израиль оралдажып турар.

Американың Каттышкан Штаттарына деткиткен израиль чагырынчылар бодунуң эжелекчи шериглерин Ливандан үндүрүп алырыг узамдыктырын, чугаалажыышкыннарны өжегерээн саададып турарын ливан найысылалда политиктиг тайылбырлакчылар демдеглеп турар.

Каттышкан Штаттарда ажыл чок арткан кижилериң саны 11,5 миллион кижи четкен, ол өрөйгөниканың» эң-не бүжар-бак түүнели боон турар. «Артык кижилериң» саны улам көвүдеп турар.

(СОЛУННАРДАН).

«Рейганомиканың» базымы.
ЧУРУНТА: «Пейпер урокер» солундан алган.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КОСМОСКА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ

Космоска 211 хонук ужудуушкуннуң доозулганынга турасиаал болдуруп, совет болгаш даштыны журналистерге парлалга конференциязы эрттирген.

Космоска шинчилелдер чурттуң улус ажыл-агый планнарының шуут тулуш кезээ ацарган. Чогум-на хаарын оон ужурунда совет кижилер ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ооюнун бүдүүзүнде орбитаның «Салют-7» дээр станциязынга космонавтиканың теогүүнде эң үр болуп доозулган башнарылгалыг экспедициялы боттарының күш-ажылчы пинти тиилелгеи кылдыр хүлээп көргеннер. ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң Парлалга тоовуге совет болгаш даштыкы журналистерге болган парлалга конференциязы космоска ол чижеглежир чүве чок ужудуушкунуун түнелдеринге турасказаткан.

Журналистер-биле ужуражыышкынга экипажтың кежигүннери, коску совет эртемденнер болгаш конструкторлар, космонавтылар белеткээринің болгаш Ужудуушкун башкарар топтун удур тукчулары келген.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров экипажка изиг байырлы чедирбишаан, болуп эткеп ужудуушкунну совет эртемнин болгаш техниканың шылгаранга тиилелгеи кылдыр адаан.

Орбитаның «Салют-7» станциязы космостуң хөй янзы сорулгалыг лабораториязыдыр деп, ол эртемден демдеглээн. Оон эртем дериг-хереклерни эң-не янзы-бүрү угланыышкыннарга шинчилелдер чорудар арганы экипажтарга бээр, а «Прогресс» даар чүк корабльдериниң доктаамал рейстери станцияларга чаа приборларны чедирер, эртем аппаратураын чаартыр, ындыг болгаыла, ужудуушкунаын үезинде бизин шинчилээшкиннерни калбартыр болгаш оларның угланыышкынын өскертин солуур арганы берип турар. Ол чорук астрофизиканы, космос материалдары шинчилээринің, космос биологиязының болгаш медициназының талазы-биле хөй санныг калбак шинчилелдерни чорудар, техниктиг шенелделерни калбартыр, эртемниң болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга таарыштыр Черниң бойдус курлавырларын болгаш атмосфераны өөренип шинчилээр арганы экипажка берген.

Эртемнер академиязының президентизи ужудуушкуннуң янзы-бүрү талаларын чырыдып, чурттуң минерал-чиг-эт курлавырларынын, кедээ ажыл-агыйын ажыглалдыг черлериниң болгаш арга-арыг делгемнериниң сезонда оскерлиг турарының дугайында, ол ышкаш Делегей океанының биологтуг продуктулуунун дугайында статистиктиг чугула материалды экспедицин үезинде чыып алыр аргалыг болганын демдеглээн. Орбитага шинчилелдерниң түнелдерин барымдаалап алырга, чижээлээрге, 1982 чылдың октябрьда геология отрядтары Каспий кавызының, Аралдың болгаш Прибалхашьеның районнарында ажыктыг казымалдарлыг черлерни шинчилеп тывар ажылды чоруткан.

Космоска делегейниң эртем кооперациязын хөгжүдеринге, ССРЭ-ниң болгаш Францияның аразында чаңчыл болган найыралчы харылзааларны улам ыыгай быжыглаарынга «Салют-7» станцияга совет-француз экипажтың космоска ужудуушкуну чугула ужуруулалыг болганын эртемден айытыкан. В. Джанибеков, А. Иванченков, Жан-лу Кретьен оларның ажылын совет болгаш француз эртемденнер бедин-биле үнелеп көрген. Л. Попов, А. Серебров болгаш делегейде космоска ужудуушкун кылган ийги хөрээжен кижи — С. Савицкая составтыг экипаж база орбитага улуг ажылды күүсеткен. Ол чорук космоска келир үеде болур алы-чоруктарга хөрээженнериниң кижилгезинче бүзүрелдиг көөр арганы берип турар.

Космоска ужудуушкуннуң тоогүзүнде эң үр болган ужудуушкуннуң чедишкини Октаргайны бүгү кижи торелгетеинин чаагай чоруу дээш тайбың сорулгаларга шиңгээдип алырыга совет космос техниказының улам өзүп орар аргаларының чырытыланчак көргүзүү болу берген деп, академик А. Н. Александров түнелинде чугаалаан.

Космоска бистин экспедициявыстың дугайын эрткен үеним кылдыр чугаалап турарынга бүзүрээри безин берге кылдыр сагындырар-дыр—деген чоктун байдалынга аажок чаңчыга берген турзувус деп, экипажтың командири А. Березовой чугаалаан. Ужудуушкун программазының бүрүн күүсеттингени дээш аажок улуг оорушкуруражок, бо дээрге берге болгаш парын ажыл болганын чугаалавайн барып болбас.

Планнаттынган шинчилеадер болгаш шенелделер кинчаар күүсеттинип турганының дугайын олурушканнарга космонавт чугаалап берген. Ужудуушкун программазы-биле толаргайлаттынган бүгү сорулгаларны чедишкиннинг шинтирлээринге, чижээ, экипаж кежигүнериниң бүрүн билчишкини, программаны күүсеткиринге ниити сонуургал, бот-боду-биле харылзаларынга эптиг-эвилеп болганы дузалаан. Ужудуушкуннуң доозулганы бистиң Төрээн чурттувустың улуг байырлалының бүдүүзү-биле — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ооюнде кансырлашканы, бо ужудуушкунну ацаа турасказатканы бистерге онза өөрүнчүг болган деп, А. Березовой демдеглээн.

Орбита комплекциязының бортунга чоруткан эртем-техниктиг шинчилелдерниң болгаш шенелделерниң анализин бортинженер В. Лебедев чугаалаан. Баштайгы эзлери бистер болганывыс «Салют-7» станция сес совет болгаш каттышкан сес экспедицияларның киржикчилеринге космоска үр болгаш идегелдиг бажың болган мурнуулары станциядан онзаланып турар деп, ол демдеглээн. Ажылдан, чурттаарынга эптиг-биле, эртем аппаратураының элбекшилдиг-биле ол ылгалын турар. Ынчалзажок оон эң кол төлептиг мөзү-бүдүжү чүл дээрге, космос орбитазынга чүгле эртем-шинчилел эвес, харын бүдүрүлгечи база болуп турары-дыр.

Геологияның алды болүктери ужудуушкун үезинде-ле бистиң дыннадыгларывыс ёзугаар ажылдап, бистиң санмедээлеривисти бадыткаан ол факт сеткилге кедергей оорунчуг болган деп, космонавт уламчылаан. Ол медээлерни ёзугаар газ байлактыг келиг чер ажыттынган. Дыка хөй девискээрлер, чижээлээрге, Байкал-Амур магистралының девискээринде, Ортаа Азиада, Украинада районнар дугайты геологтарның бодаларын бадыткаар аргалыг болган.

Парлалга конференциязының түнелинде эртемденнер болгаш космонавтылар журналистерниң айтырыгларынга харылаан.

(СЭТА).

ЩЫЛГАРАҢГАЙ ФИЗИК ЭРТЕМДЕН

И. В. Курчатовтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылынга

Атомнуг эртемниң болгаш техниканың хой-хой чедишкиннери Социалистиг Күш-ажылдың үш дакпыр Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, академик Игорь Васильевич Курчатовтуң ады-биле холбашкан. Ооң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылы бөгүн демдеглеттинип турар.

1925 чылдың сентябрьда, Россияның Эртемнер академиязының (ынчан ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы кылдыр эде адаттынган) 200 чылы демдеглеттинип турда академик А. Ф. Иоффениң удуртканы Ленинградтың физика-техниктиг институдунуң лабораториязында Игорь Курчатов деп чаа эртем ажылдакчызы көстүп келген. Аныяк эртемден баштайгы үелериндe бодунуң шинчилеллериниң угланышкыннарын элээн каш катап солун келген: эртемге бодунуң оруун дилеп турганы ол. Ол үеде ооң ажылдарынга диэлектрик кристаллдарның электри эрттирбес быжыныгы талазы-биле шинчилелдер хамааржыр. Олар кадыг түүлдериниң физиказының ынчангы ийи чугула айтырыгларынга: диэлектриктериниң физиказынга болгаш магнетизмниң физиказынга хамаарышкан. Ол ажылдар ССРЭ-ге болгаш Францияга деңге царлаттынган «Сегнетоэлектричество» деп номда долу чырыттынган.

1930 чылда, бистиң чуртуускa эртем чадаларын киргенде Дээди аттестация комиссиязы үжен харлыг эртемденге физика-математика эртемниериниң доктору атты тывыскан.

30 чылдарда ядро физиказының шапкын хөгжүлдези эгелээн: нейтрон, позитрон кезиктигештер ажыттынган, кымнам радиоактивность тывылган. Курчатов ол талазы-биле шинчилелдерни кылып киришкен.

Ядролуг физика талазы-биле ол үеде ажылдаары берге турган. Дериг-хереклелдер чок, ооң ажыктыг апаарын билбестер ону бүдүрүлгеден хоорук шинчилелдер-дир деп шаптыктаар турган. Хой-хой айтырыглар догааштырылга хевирлиг түүлдер болуп, хыналданы болгаш шинчилеллерни негеп турган.

Курчатов бичии кезикчештерниң баштайгы дүргедикчилерин тургузарынга идепкейлиг киржип, Ленинградтың физика-техниктиг институдунуң Европага эң улуг болур циклотронунуң төлевилелин тургузарын удурткан. 1939 чылда ооң оореникчилери Г. Флеров биле К. Петржак уранның атомунуң боду кезектерин ажыткан.

Өске эртемденнер-биле кады Курчатов атомнуг энергияны шиңгээдириниң планын тургускан. Ону боттапдырарынга дайын шаптыктаан каан.

1941 чылда Курчатовтуң удуртуп турганы лабораториязы магниттиг миналардан корабльдерни камгалаарының арганларын дилеп тып, ону флотка ажыглаарының талазы-биле ажылдан кирген. Ооң түңнелинде Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы чылында безин чаңгыс-даа совет корабль магниттиг минадан чазылбаан.

1942 чылдың төнчүзүнде атомнуг энергия талазы-биле эртем-техниктиг төвүлел тургустунган. Төвүлелдиң даргазының оралакчызынга И. В. Курчатовту томуйлаан. 1944 чылдың эгезинде Европага бир дугаар болур циклотрон Москвага ажылдан эгелээн. А 1946 чылдың декабрьда Европага эң баштайгы атомнуг реактор аңаа ажылдан эгелээн. Совет эртемденнер шинчилел ажылдарынга күчүлүг базаны алган. Радиоактивтиг бүдүмелдериниң кезиктелириниң чорудуу шинчилеттинген, кезиктелип турар бүдүмелдериниң ядрозунуң кол шыпнарлары илереттинген. Ол ажылдар үлетпүрге херектиг реакторларны төлевилээринге болгаш тургузарынга эргежок чугула турган.

Бирги реакторну тудуп тургузарынга Курчатов дорт киржилгелиг болган: төлевилел болгаш конструктор ажылдан кылышкыннарын удуртуп, ацгы-аңгы хевириниң эртем институттарын болгаш эртемденнерни ол талазы-биле ажылче хаара туткан. Ядролуг одаар үүлдү— плутонийни ылган алырын болгаш үлетпүрге хереглээр хемчеллдиин алыры-биле аргазын сайыраңгайжыдары чугула турган. Ынчангаш атомну тайбын сорулгаларга ажыглаар сорулга салдынган.

Ынчалзажок делегей байдалы, Каттышкан Штаттарның эгелээни «соок дайын», атомнуг бомбаның диргелген айыылы Совет Эвилелин чогуур хемчеглерни алырынче әлбадаан. 1949 чылдың сентябрьда совет атомнуг бомбаны шенээн. Ол дээрге атомнуг бомбаны АКШ-тың чааскаан эдилээр үези тоннеги ол. ССРЭ-ге ядролуг чепсекти ындыг кыжаныгга удур эн кыска хуусаада кылып бүдүрген. Ынчалзажок ону үүле ядролуг халдаашкынга удур хереглээр дээрден башка кажан-даа ажыглавас. Ол дугайында КНО-нуң Кол Асамблеязының боо-чепсектерни дүжүреринiң талазы-биле II тускай сессиязынга бүзүреди медеглээн.

Хоралакчы, өлүрүкчү чепсекти тургузары болгаш сайзыраңгайжыдары эртемге бердинген ёзулуг эртемденге кандыг-даа сагыш-сеткил ханыышкыны бербес. Курчатов атомнуг энергияны тайбын сорулгаларга ажыглаар күзелдиг болгаш ону боттапдырарының арганларын-даа көрүп турган. Үениң негелдезин хандыр билип чоруур эртемден башкарылгалыг термоядролуг тутчулганы чедип алыры кижи төрелгетениң ийи чыл эрткенде, атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле II Женева конференциязынга ацгы-ацгы чурттардан бешмүн ажыг эртемденнер келген. Аңаа термоядролуг катчылга талазы-биле чүс хире өскеткелдерни кылган. Атом ядрозун шинчилээриниң талазы-биле Курчатовтуң күзөөни кады ажылдажылга ынчаар чедип алдынган.

70 чылдарның төнчүзүнде Атомнуг энергия талазы-биле делегей агентствозу (МАГАТЭ) токамак деп совет системага үндезилен чурттар аразының термоядролуг реакторун ажылдан кылырын организастаар дугайында совет эртемденнериниң саналын хүлээп алган. МАГАТЭ-ниң тургусканы ССРЭ-ден, АКШ-тан, Япониядан болгаш «Евратомдa» кирип турар Барыын Европаның чурттарының эртемденнериниң ажылчын болук техниктиг дешилгенин амгы байдалы он чыл дургузунда чурттар аразының ИНТОР деп токамагын төлевилеп, чогаадын тургузарының аргазы бар деп түңнелге келген. Совет, америк, япон, Барыын Европа чурттарының каттышкан болуктери ындыг төлевилелди чижеглеп кылыр эгелээн. Ол төлевилелди боттандырары-бодунуң үезинде Курчатовтуң эгелээни атомнуг шинчилеллер талазы-биле чурттар аразының кады ажылдажылгазының хөгжүлдезиниң ачызында чедип алдынган.

Термоядролуг катчылга айтырының талазы-биле Курчатов бодунуң амыдыралының соңгу хүннериниге чедир ажылдап келген. Ооң-биле кады ол ядролуг чепсекти хоруулу дээш иденкейлиг демиселди чорудуп турган. «Атомнуг халап делегейге кандыг айыылды диргеллирин турарын эртемденнерден артык кым билир боор? Атомнуг чепсекти хоруур болгаш чок кылыр херек!» деп, Курчатовтуң кыйгырыы ам бо хүннерде-даа улуг ужуруткалыг.

Николай ДОРОФЕЕВ.
(ПМА).

ЧАҢГЫС-ЛА ҮРЕЗИНДЕН

Эр болуп өзүп келге-ле, шак бо чыткан Көк-Сайырның бугазын чон-биле кады касчып, Шивилигниң кара суун Хайлыг-Ашак деп черни таварты бадырып эгелээнин кончуг эки билир мен. Ынчан чазын быдаргай хуу амыдыралдыг кошкун аттар буга-шарыаын кожуп алгаш, ыяш андазыннар-биле Көк-Сайырны чарып эгелээрлер. Кым хой үрезиннигил, кым аът-хөлдүг, шарылыгыл, ол кижи хойну тарып адыр. Ынчан үрезин тыптыр эвес, шыалдыг кижилериниң чүү-хөөзүн кылып берип турган, бичии дедир-салдыг дээр арбайны дилеп алыр турган.

Үжен чылдардан бээр кады-кожа чурттан чораан моолдар, тывалар боттары аразында аажок аргыжар турганнар. Хандагайты девискээринге чурттан чораан Ойдов Өнгүрээ дээр суг тывалаар моол кижиниң мээн үем аныяк уруу-биле кожа хой кадарын чорааш, бо-ла тугаалажыр бис. Ол бир катап «Сеңзэ мен эки чүве эккел берейн, үргүлчү мени бодап чоруур сен» деп баштакталган чүве. Дараазында хөн кожа хой кадарын кээримге, уруг бо каттырып чүгүрүп ор. Ооң адын—Серемаа дээр. «Сеңзэ мен чүнү бээр деп мен, Монгуш, тып-көрем» деп менден айтыыр салды. «Билбес мен, та чүнү бээр дээн силер, өске чүве албас, бодуңарны алыр мен» деп удур баштактандым.

«Хой эвес хожугур үрезини эккел кагдым, ачанга аппарып бергеш, тарыдыр ал, кандыгдаа черге үнер, ак-тараа дег үрезин-дир,— дээп мээң чаагым сүйбап кааш, үрезинни эккел берди. Хой эвес хожугур үрезини болду. Артында эжеп, 6 кырлыг кылдыр үнер деп менээ айтып берди.

Ачамга экзээримге:

— Тывылбас моол хожугур үрезинiң канчан тып эккелгениң ол, оглум?— деп, ооруп айтыры.

— Дилеп алдым-на—деп, кезек турган ачамга харыладым. Ол чылын демги хожугурувусту тарып алган бис, үнгенi, чаагайы хөлчок болган. Ол күзүн кожа-хөлбээ чонувус кайган магадааннар. Дараазында чылын ол үрезиниваас-биле улуг шаңы тарып, бир шаңдан 20 хире барбаны ажаан алдывыс, бир барбага 60—70 кг хире тараа кирер турган.

Бистиң ол хожугурувус үрезинiни чон оон-моон дилеп ал турганындан Көк-Сайыр иштi шуут хожугур үнген шелче шилчээн. Ол бичии хожугур үрезинiн бежен чылдар эгезинде колхозтажып турда, колхозка 2 барбаны салган мен...

Кампан ажаар-ла болза, бир адын иштi тараадан чүнүдаа өстүрүп, кылып ап болур дээринге ынчан бүзүрээн мен. Партияның үндүргеин ССРЭ-ниң Аъш-чем программазынга дүүштүр мен бо бичии хожугур үрезиниңиң дугайында сактып ор мен, тарааны кампаар, ону кайы хамаан чок төтчеглеп болбас, тараа бистиң байлаавыс, чаңгыс үрезинден чамбы-дип тодуп болур деп чугааны аңаа-ла чугаалап кагбаан-на болгай.

Ол хожугурну сактып келгеш, ынчаны аныяк моол кыс Серемааның овур-хевирiн бо-ла сактып, караамга чуруур-аур мен. Бир эвес хожугур үрезиниңден өске чүве берген болза, мынчага дээр ону мен кана сактыр ийик мен.

— Ынчангаш үрезинiн, тарааны чаңгыстыдаа черге кагбайн, ажаан калгалан чоргар, хлебти кайы хамаан чок төтчеглевеңер деп, мээң ачам Балдыжык Сагаанович сактып чугаалап орар чүве ийин. Чоптуг-ле чагыг.

М. МОНГУШ.

> «Шында» парлаттының турар тарааның үнезиниң дугайында түүлдерге хамаарыштыр бодумнуң бодалымны маңаа илередип көрейн. Ук материалдарны номчуп ора, мурнуку чылдарда эрткен-барган түүлдерни дүүшүү дег, бирдеи бир чок сактып келдим.

«Шынга» харыы

ДОКТААМАЛ

Эрткен чылдың октябрь 17-де Чазылар кодээ Совединиң күүсекчи комитединiң даргазы Н. Довуттуң «Кино үнметтээн» эгелиг чүүлү «Шынга» парлаттынган. Тожу районуну төвүнден безин дыка ыракта Хамсара суурнуң чурттакчыларының чартык чыл ажыг үеде кино көрбээнiн ол чагаада чидиг шүгүмчүлээн.

Күрүне садының болгаш хереглекчилер кооперациязының профвилелдер обкомунуң даргазы Д. Л. Ондар Хамсыра суурга кино үнмейн турганы шын дээрзин редакцияга дыңнаткан. Республиканың кинопрокат конторазы ол черже фильмнер чорударын үүктелдиргениниңден болгаш кинемеханиктиң аарыг турганындан чурттакчы чоннуң кино көрбээнiн шын.

Ол четпестер солунунуң шүгүмчүлелиниң соонда чайлаттынган. Амгы үеде хамсыражылар кинону доктаамал көрүп турар.

КОМАНДАНЫ ТУРГУЗАР

Эрткен неделяда Кызылдың «Херел» спорт залынга волейболга бирги чер дээш школачыларның республика маргылдаазы эгелээн.

Ында районнардан болгаш Кызыл хоорайдан шупту 27 команда киржип турар. Моон мурнунда чылдарга деңнээрге бо чылдагы маргылдаа масалыының талазы-биле дыка бедээн.

Эгезинден эгелеп Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чоон-Хемчиктиг, Кызыл хоорайның уруглар командалары элээн белеткелдиг келгенiн көргүзүп, баштайгы ужуражылгаларны чиик ойнап ап келгеннер.

1983 чылда школачыларның кышкы спартакиадазынга кириштир Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чуктүн бирги чери дээш болур волейбол маргылдаазынга бистиң республиканың шилиндек командазын бо маргылдааның соолунде тургузары көрүнген.

Б. САЛЧАК.
маргылдааның кол судьязы.

ДОНОРЛАР—БУЯННЫГЛАР

Кижилериниң аарыгдан сегиринге, озал-ондакка таварышканда, амытының камгалаарынга донораар улуг бүянны чедирерлер. Ынчангаш аарыг кижилер амы-тының эгидин, кадыкшылын катап тургузуп, иштиге ажыктыг ажылдыштын кылып чоруурлар.

Донорлар одуруунга күзелдин-биле киржип келгеннер Чоон-Хемчикте эвээш эвес. Чадаанада район эмнелгеениң улуг повары Любовь Гончаренко, техниктиг ажылчын Валентина Симанова, Виктор Монгуш болгаш өскелер-даа ханың доктаамал дужаап келген.

Хан дужаар пунктуда эмчи сестразы Н. Д. Сарыглар ажылдап турар. Ол хоорайның бежен дөрт донорун хүлээп ап, оларның-биле беседаны чорудуп келген. Ханың күзелдин-биле дужаар донорларның саны чыл келген судум немежип орар. Донорлар дээрге эң буянныг, эш-өөрүнге кадыкшылды, аас-кежиктi бараалгадып чоруур кижилер болур.

З. КУУЛАР.
Чоон-Хемчик район.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЧЫЗЫНДА

ССРЭ-ниң хой национальдыг улустарының бир демниг күш-ажылының ачызында Украинаның Ровно областынга Совет эрге-чагырганың чылдарында үндезин чаартылгалар болган. Химия, электротехника, машина тудуушкыны болгаш өске-даа үлетпүр сайыстыраан. «Азот» будурулге каттыжышкынның, цемент-шифер комбинадын болгаш өскедаа улуг тудуглар кылырынга эвилелдешкен, автономнуг республикаларның төлээлери киришкен. Ровноның атомнуг электростанциязында украинер-биле кады бистиң үжен ажыг нациларның төлээлери ажылдап турар.

Ровно областы РСФСР-ниң, Кострома, Белорус ССР-ниң Могилев областары, Тыва АССР-биле аразында сырый харылаалыг, ол ажыл-агый, культура айтырыгларын чедишкинниг шиитпирээринге, ацгы-дүңма найыралды быжыглаарынга дүзалап турар, ону аж-даа калбартыр.

Кодээ ажыл-агыйда баа улуг өскерилгелер, чаартылгалар болган.

Областың хоорайлары болгаш суурлары чаагайжыды туттунуп, сайыралп турар. Немец эжелекчилерден Ровноны хостаарынга тыва эки турачылар киришкен, ол ажыдуңма дузаны кажан-даа утпас бис. Оон бээр хоорай улам чаагайжыдын кылдынган, аныяксаан. Украинаның эң улуг хоорайларының бирээзи. Ында бистиң чуртуустүң 60 нацилларының, биче улустарының төлээлери ажылдап, чурттап турар.

Бо бүгү бир демниг ажылдың ачызында Ровно область Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга тишлекчи болуп үнгеш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тың болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Бедик шаңналды тыныскан байырлыг хуралга Ровно областының ажыл-шинчилери 1983 чылда шалыпчы ажылдап турган, планнуг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

Я. ВОЙЦЕШКО.
УССР-ниң, Ровно область.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ болгаш В. КАРА-САЛДЫҢ «Кышкы арыгда чурумалдар» деп фото-чуруктары.

ШЫН АЖААРЫНДАН ХАМААРЖЫР

Айтырыңар, харылап бээл

> «Бажым дүгү дүжер апарган. Ооң дүжүн эгелээриниң чылдагааны чүде ирги. Чүнү канчалза эки?»—деп, Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довуракта № 1 школаның 9 «б» клазының бир өореникчизи солун дамчыштыр харылап бээрин дилээн.

Кандыг-даа назылыг кижиерге төрүмелиннден оларның аттынган овур-хевири онгай каасталганы болдурар. Араш баш дүгү арынны ам аян-шинчи киирер.

Баш дүгүнүң дүжүн эгелээниң чылдагааны аңгы-аңгы. Ирээде, салгал дамчын боор. Ийде, угаан ажылы кылып, ой бодалдардан, аар-берге ажыг-шүжүтте, мунгаралга тарышканда, халдавырлыг арыгдан аараанда болгаш өске-даа чылдагааннардан дүгер апаар. Ол ышкаш ижинойунду, баар аарыындан аалырга, аъш-чемде витаминнер, микроэлементилер четтезинде болгаш баш дүгүн ангай ажаарга олар ооң дужеринге улуг салдарны чедирер. Чаг бестериниң ажыл-чоругазы баксыраарга эрте-ле алчайын эгелээр. Эмин эрттир үстүг, ажыг болгаш ыштап кадырган эът дээн чергелиг чемнер чиирге база ындыг. Баш дүгүн шын ажаарга, белен дүшпес. Кадык баш дүгү сагышка аянныг кылаанаатыг, терец костүр. Ындыг баш дүгүн мода ёзугаар арынга таарыштыр дыраң эдерге дыка эптиг.

Баш дүгүн неделяда бир катап шампуньнан азы савапнан чуур. Баш дүгүн улуг иштге болгаш электроприборлар ажыглап кургадын болбас. Чүге дээрге дүктер сынып, дүжүп туруп бээр. Узун баш дүгүн дыраарда, баштай ужундан эгелеп аар болгаш чоорту баш кежинге чедир дыраар.

Үстүг баш дүгү онзагай кылаңнаажы-биле ылгалды. Чамдыкта ындыг баш дүгүн көөрге, үс чаап каан ышкаш сагындырар. Кеш адаандан үнер үс көвүдээн башка кылбак сарыг картчыгаштарны тургузуптар. Оон ол баштың кежинге багай хевирни чедирер. Үстүг баш дүгүн неделяда 2 катап шампунь азы «Лесное», «Борно-тимоловое», «Дегтярное», «Хвойное» деп саваңнар-биле чуур. Чуурунуң бетинде, кефир азы хойтпак-биле баш дүгүн чаггаш, 15—20 минута иштинде тургузар.

Кургаг баш дүгү кылаанааш эвес, чоорту ужундан сынып эгелээр болгаш бир эвес ажаавас болза, аңаа-ла кылымал баш дүгү ышкаш апаар. Кургаг баш дүгүн «Косметическое», «Лаполиновое», «Детское», «Оливкс», «Русский лес» деп саваңнар-биле болгаш «Жемчуг», «Ячный» деп шампуньнар-биле чуурун сүмелеп турар. Кургаг баш дүгүнүң кежин чуурунуң бетинде чылыг үс-биле экидир чаггаш, полиэтилен аржыыл-биле шарааш, кырындан чылыг аржыыл-биле шып алыр. Ынчаар кылырга хан эргилдезин экижидер болгаш баштың кургуган чидирер. Ындыг баш дүгүн неделяда 10—14 катап чуур.

Чуурга, дыраарга баш дүгү база элээн дүжер. Ол бүгүте улуг дыка дүвүрээн хөрөө чок. Дүк бүрүү дүшсе-даа, ооң орнунга чаа дүк үнер эргилделиг. Ынчангаш кижиниң кинти кадыкшылынга арыг агаарга селгүүстээри, дадыгышкын, хоолудуг чемнер—хаарган хлеб, сула далганын, бүүректерни, эътни, дагаа чуургазын, сүтту, чочак-тарааны аъш-чемге ыяпла киирери чугула.

Кижи бүрүү бажының дүгү кадык, чараш болурун күзээр, а ынчалзажок аңаа хамаарылгазы хумага чок болгаш кадагалап ажаап билбес чоруктар турар. Чамдык кижилер кыжын, чайын бөрт кетпес. Изиг хүнге, довуракдоозунга, хатка, эмин эрттир тар бөрт кедерге, тырыдыр өрүүрге, бигудилээрге баш дүгүнге багай салдарны чедирер. Хна, басма, ромашка ышкаш үнүш үзүндеи кылган будуктар баш будуурга хора чок, а өске химиктиг будуушкун дүктүң тургузуунга хоралыг. Ынчангаш бажының дүгү кургаг, чинге, сыныычал улустар, аргалыг-ла болза, будутпаза эки.

В. РУБИНА,
медицина эртемниериниң кандидады.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Шенелде хуусаа». Уран-чечен фильм. 10.30 — «Кино аян-чоруктар клуву». 11.30— Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.35 — «Орус дыл өөренип тур бис». 8-ки телекичээл. 11.50 — 15.00 — Чапсар.

МОСКВАДАН

15.00 — Медээлер. 15.20 — Документалдыг фильмнер. 15.55 — Объектив. 16.25 — «Горнистер, харыыланар!» 17.10 — «Д.Д. Шостакович. № 2 соната». Фильм-концерт. 17.45 — «Мээң эргим найысылалым». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Хөглүг аялгалар. 19.15 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.45 — «Кежигге аъттар солувас». Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 21.00 — «Ye». 21.35— «Эртем болган амыдырал». Академик И. В. Курчатов. (Төрүттүнген хүнүнден бээр 80 харлаарынга). 22.05 — Бөгүн делегейде. 22.20 — 23.00 — Неделя дургузунда спорт.

ИЙНГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.35— Физика. 8-ки класс. Деңнээн чок каыт болгаш улуг чүүк. 13.05 — Силерге, ада-иелер. 13.35 — Зоология. 7-ги класс. Куштар канчаар ужуп турарыл. 14.00 —А. Серафимович. «Демир шуудуг». 14.30 —Ботаника. Черлик болгаш культурлуг үнүштериниң хой-хой янзы талалары. 14.50 — Лермонтов—чурукчу. 15.50 —Медээлер. 16.00 — 18.15 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.50 —Бистиң аныыларын кижиниз». Телефильм. 19.05 — Эмчиниң беседазы. 19.15 — «Аяна төвүнде». Информация-публицистикалыг программа. 19.45 — Чарлаалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Валя угбай чугаалап ор...» 20.15 —ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Манойло украин ырлар болгаш романстар күүседир. Харьковтан дамчыдылга. 20.30 —«Халиче эмчи». Документалдыг фильм. 21.00 — «Ye». 21.35 — 23.05 — «Эгеви». Уран-чечен фильм.

АГААР

Республикага шокар булуттаар. Хар чагбас, хат кошкак. Дуне агаарның температураазы 35—40, чамдыктарынга 28—33 градус соор. Хүндүс 25—30, чамдык черлерге 18—23 градус соор.

Автоурутарга чүвениң кес. туру эки.

Кызыыга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температураазы дуне 35—37, хүндүс 25—27 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үштү чайладыр херек» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мээң чаш үемниң чалгынчары» 10.00, 11.30, 15.00, «Моогу чаъсталашкыны» 13.00, 16.30 18.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тэсс» 14.00, 16.50, 19.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эжелээшкин» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

ПЕНСИОНЕРЛЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызылдың аъш-чем садыы пенсионерлерге аъш-чемни Ленин кудумчузунуң 42 дугаарлыг бажыңында № 20 магазинге садарын дыңнадып тур. Садыглаарының чуруму:

ийнги субботада — январь 15-те,

дөртү субботада — январь 29-та.

Садыгга кэрде паспортуң, пенсия шынзылгазың, нушажыл дептерiн болунга ап алыр.

ЧАРЛААЛ

Тываның күрүне филармониязынга ажылдаары-биле дараазында мергежилиг кижилерни чалап турар: экономист, техниктиг ажылдакчы, кассир, общежитиеге вахтерлар, администраторлар.

Филармонияның турар чери: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда 58 дугаарлыг бажың. Телефоннар 2-46-02, 2-55-69.

Тес-Хем районнуң О. Шыныа кодээ Совединиң сүлделиг таңмазының читкенинден ону күш чок деп санаар.

> 1983 чылдың январь 16-да, воскресеньеде 14 шакта Политиктиг чыгыдышкын бажыңынга «Совет-америк харылзаалар» деп темалыг лекция болур. РСФСР-ниң «Билиг» нитилелиниң кежигүү, экономиктиг эртемнериниң кандидады, АКШ болгаш Канада-биле харылзаалар институдунуң ажылдакчызы С. В. Чепраков лекцияны номчуур.
>
> Лекция болур залче мурнунда чагыткан билеттер-биле кирер болгаш немелде билеттерни «Билиг» нитилелиниң хоорай организациязында садып турар. Телефону — 2-21-35.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннар: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралекчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-33, партийже амыдырал болгаш совет үрүгүзүг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргада 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыт № 43

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эрелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын №1). ТС—00206